

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI**

**BEDENSEL ENGELLİ BİREYLERİN SANAL GERÇEKLİK GÖZLÜĞÜ İLE
MÜZE SEYAHATI DENEYİMİ: MEVLANA MÜZESİ ÖRNEĞİ**

Emrullah AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğretim Üyesi
Şeyda SARI YILDIRIM**

KONYA-2023

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI**

**BEDENSEL ENGELLİ BİREYLERİN SANAL GERÇEKLIK GÖZLÜĞÜ İLE
MÜZE SEYAHATI DENEYİMİ: MEVLANA MÜZESİ ÖRNEĞİ**

Emrullah AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğretim Üyesi
Şeyda SARI YILDIRIM**

KONYA-2023

TEŞEKKÜR

Tezimin her aşamasında yanımda olup karşılaştığım her zorlukta ilmi ile yolumu aydınlatan, öğrencisi olmanın gururunu her daim hissettiğim en büyük şansım; saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Şeyda SARI YILDIRIM a,

Yaşadığım zorluklarda ilgisini, nezaketini ve yardımlarını benden hiç esirgemeyen iyi kalpli hocam Prof. Dr. Şafak ÜNÜVAR'a,

Uzun bir aradan sonra yeniden ilim sahibi olmama vesile olan çok değerli hocam ve ağabeyim Prof. Dr. Mete SEZGİN'e,

Tez savunmamda emeği geçen beni bir adım ileriye taşıyan çok değerli jüri üyesi hocalarıma,

Hayatımın her döneminde kendi ayaklarımın üzerinde durmam için çabalayan, yürüdüğüm her yolda bana dair inancını ve güvenini yitirmeyen, sevgisini ve desteğini daima hissettiğim canım eşim Zekiye AYDIN'a,

Bu günlere gelmemde en büyük payı olan sadece hayırlı ve merhametli olmayı nasihat edip beni doğru yolda tutan saygıdeğer babam Bahri AYDIN'a ve çok kıymetli annem Fadim AYDIN'a,

Eğitim sürecimin başından sonuna kadar yanımda olan ve bu süreci sürekli zorlaştıran canım kızım İlbilge AYDIN 'a,

Tez sürecim boyunca desteğini benden hiç esirgemeyen, hayat felsefesi sadece başarmak olan sıcak kalpli güzel kardeşim Uzman Hemşire Nurcan NEHİR'e

Araştırmamın yapılmasında gerekli izin ve desteği sağlayan Türkiye Sakatlar Derneği Konya Şubesi yetkililerine ve çalışmaya katılmayı kabul eden bütün katılımcılara,

Yüksek lisans sürecinde bu yolu benimle yürüyen bütün mesai arkadaşlarıma,
Sonsuz Teşekkürler.

Emrullah AYDIN

Konya-2023

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emrullah AYDIN
	Numarası	204960001003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi. Şeyda SARI YILDIRIM
	Tezin Adı	Bedensel Engelli Bireylerin Sanal Gerçeklik Gözlüğü İle Müze Seyahati Deneyimi: Mevlana Müzesi Örneği

ÖZET

Dünya genelinde gelişen ve sosyal bir faaliyet sektörü olarak bilinen turizm hareketlerine erişilebilirlik ile ilgili çalışmalar önem kazanmaktadır. Dünya nüfusunun yaşlanması, kronik hastalıklar, kazalar gibi sebeplere bağlı engelliliklerin artması; engelli bireylerin de turizm faaliyetlerine katılması gündeme gelmektedir. Bu sebeple erişilebilirlik kavramı; temel insan olma hakkı sebebiyle engelleri olsa dahi bütün insanların, hareket etme, görme, işitme gibi imkânlarının tesis ve temini ile seyahat hareketlerine katılmalarını sağlayan turizm çeşididir. Bu çalışmada, bedensel engelli bireylerin sanal gerçeklik gözlüğü kullanarak Mevlana Müze' si seyahati deneyimlerinin derinlemesine değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Konya Sakatlar Derneği'ne gelen bedensel engelli bireyler araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma verileri toplanabilmesi için ilki görüşme yapılan kişilerin demografik bilgilerinin yer aldığı bilgi formu, diğeri ise yarı-yapılandırılmış görüşme sorularını içeren iki adet ölçü aracı geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Bu çalışmada, bedensel engelli bireylerin, müze turizmi faaliyetine katılmasında en önemli engellerin; ekonomik, fiziki, ulaştırma ve refakatçi ile ilgili koşullar olduğu belirlenmiştir. Bu koşulların sağlanması durumunda bedensel engelli bireylerin her türlü turizm faaliyetlerine katılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Engellilik, Erişilebilir Turizm.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emrullah AYDIN
	Numarası	204960001003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi. Şeyda SARI YILDIRIM
	Tezin Adı	Museum Travel Experience of Persons with Physical Disabilities with Virtual Reality Glasses: The Example of Mevlana Museum.

ABSTRACT

Studies on accessibility to tourism movements, which are known as a developing and social activity sector throughout the world, are gaining importance. Increasing disability due to aging of the world population, chronic diseases and accidents; The participation of disabled people in tourism activities is also on the agenda. For this reason, the concept of accessibility; It is a type of tourism that enables all people to participate in travel activities by establishing and providing opportunities such as movement, sight and hearing, even if they have disabilities due to their basic human right. In this study, it is aimed to evaluate the experiences of physically disabled individuals traveling to the Mevlana Museum in depth by using virtual reality glasses. In this context, physically handicapped individuals coming to Konya Disabled Association constitute the sample of the research. In order to collect the research data, two measurement tools were developed and used, the first of which includes the demographic information of the interviewees, and the other, which includes semi-structured interview questions. In this research, the most important obstacles for physically disabled individuals to participate in museum tourism activities are; It has been determined that there are economic, physical, transportation and accompanying conditions. If these conditions are met, it is thought that physically handicapped individuals can participate in all kinds of tourism activities.

Keywords: Accessibility, Disability, Accessible Tourism.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
GÖRSELLER DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
1. ENGELLİLİK VE ERİŞİLEBİLİR TURİZM	4
1.1.. Engellilik Kavramı	4
1.1.1. Engelliliğin Ortaya Çıkması	6
1.1.2. Engellilik Türleri	8
1.2. Erişilebilirlik Kavramı	12
1.3. Erişilebilir Turizm	15
1.3.1. Erişilebilir Turizmde Karşılaşılan Problemlere Getirilen Öneriler	19
1.4. Engellilerin Seyahat Hakları ve Engelleri	20
1.5. Türkiye’de Engelli Turizmine Yönelik Örnek Uygulamalar	23
2. MÜZE TURİZMİ	26
2.1. Müze Kavramı ve Müzeciliğin Gelişimi	26
2.2. Mevlana Müze’ si ve Erişilebilirlik	27
2.3. Dünyada Müze Turizmi	28
2.4. Türkiye’ de Müze Turizmi	29
2.5. Müzelerde Erişilebilir Turizm İçin Gerekli Uygulamalar	31
2.6. Müze Turizmi ile ilgili yapılan Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar	32
3. YÖNTEM	34
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	34
3.2. Araştırmanın Dizaynı	34
3.3. Araştırmanın Sınırlılığı	35
3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	35
3.5. Verileri Toplama Süreci	36
3.5.1. Kişisel Bilgi Formu (Ek. 3)	36
3.5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Ek. 3)	36
3.6. Ön Çalışma	38
3.7. Verilerin Analizi	38
4. ANALİZ SONUÇLARI	39
4.1. Gündelik Yaşamda Engellilik	40
4.1.1. Fiziksel İmkânlara Kısıtlı Erişim	41

4.1.2. Ailenin Dışarı Çıkmaya İzin Vermemesi	41
4.2. Tatil Deneyiminin Mevcudiyeti ve Tatil Deneyimine İlişkin Düşünceler.....	42
4.2.1. Tatil Deneyimi.....	43
4.2.2. Tatile Gidememe Nedenleri	48
4.3. Sanal Gerçeklik Gözlüğü Deneyimi.....	51
4.3.1. Sanal Gerçeklik Gözlüğünün Sağladığı Faydalar	52
4.3.2. Sanal Gerçeklik Gözlüğünün Zayıf Yönleri.....	54
4.4. Öneriler	56
4.4.1. Asansörlü Transfer Araçlarının Sağlanması.....	57
4.4.2. Kamu Desteğinin Artırılması	57
4.4.3. Engelli Aylıklarının Artırılması	57
4.4.4. Tatil Organizasyonlarının Planlanması	58
4.4.5. Tatil Süreçlerinde Refakatçi Temin Etme	58
4.4.6. Vergi Düzenlemesinin Getirilmesi.....	59
4.4.7. Engelli Dostu Alanların Sayısının Artırılması	59
4.4.8. Sanal Gerçeklik Gözlüğünün Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması	60
4.4.9. Şehirlerarası Yolculuklarda İndirimli Biletlerin Sunulması.....	61
4.4.10. Otellerde Engelli Kontenjanının Olması	61
5. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER.....	63
KAYNAKÇA.....	67
EKLER	75
Ek 1: ETİK KURUL ONAYI	75
Ek 2: KURUM İZİN ONAYI	76
Ek 3: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	77

GÖRSELLER DİZİNİ

Şekil 1: Nitel Görüşmelere İlişkin Temalar.....	40
Şekil 2: Gündelik Yaşamda Engellilik Temasının Alt Temaları	41
Şekil 3: Tatil Deneyiminin Mevcudiyeti ve Tatil Deneyimine İlişkin Düşünceler Temasının Alt Temaları	42
Şekil 4: Sanal Gerçeklik Gözlüğü Deneyimi Temasının Alt Temaları	52
Şekil 5: Öneriler Temasının Alt Temaları.....	57

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Nitel Görüşmelerin Gerçekleştirildiği Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler	39
--	-----------

GİRİŞ

Son yüzyıllarda turizm faaliyetleri, hızla yayılan ve gelişen bir sektör olarak görülmektedir. Dünya nüfusunun giderek yaşlanması ve kronik hastalık sebeplerinin bireylerde engel oluşturacak seviyeye gelmesi; tüm dünyada engellilik sayısı ve oranlarını arttırmaktadır (WHO, 2011:5). Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), bu konularla ilgili erişebilirliğin ve sürdürülebilirliğin olması ile ilgili politikalar geliştirilmesinin önemini belirtmektedir.

Engelli kelimesi, Türk Dil Kurumu'na göre “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse”ler için kullanılan bir kavramdır (<https://sozluk.gov.tr/>). Özel gereksinimli bireylerin turizm ihtiyaçlarını giderebilmeleri için, daha öncesinden tecrübe edilmiş veya gidilmiş tatil bölgelerinde müzelerin, ören yerlerinin özel gereksinimli bireylere göre planlanması, özel gereksinimli bireylere ilişkin park alanlarının olması ve uygun işaretlendirmelerin bulunması gerekmektedir (Arıcı, 2010: 31). Özel gereksinimli bireylerin sayılarının fazlaca olması, maddi açıdan turizm sektörünün büyük ölçüde hafife alınmış bir alanı temsil etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü' nün 2011 yılında hazırladığı “Dünya Engellilik Raporu”nda 2010 verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'i en az bir engelle sahiptir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011:1). Türkiye' de ise Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı 2 milyondan fazla engelli bulunmaktadır.

Özel gereksinimli bireyler yüzleştikleri sorunlar sebebiyle sosyal hayata katılamamaktadır. Bu sebeple engelliler için bazı düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Ayrıca sadece engelli bireyler değil, bazen sağlıklı bireylerin de sosyal hayata erişimde sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu kapsamda erişebilirlik oldukça önemlidir (Evcı, 2016:156).

Erişebilirlik; “binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir” olması anlamında tanımlanmaktadır (Resmi gazete, 2005). Engellilerin toplum içine girebilmeleri ve gereksinimlerini karşılayabilmeleri için hem istedikleri mekana ulaşabilmeleri hem de mekandan diğer insanlarla eşit yararlanma hakkı önem arz etmektedir. Tüm insanların olduğu gibi özel gereksinimli bireylerinde, sosyalleşmesi ve

turizm faaliyetlerine katılması temel haklarından biri olmaktadır. Bu sebeple engelliler için de turizm alanında yasal, çevresel ve iç mekan düzenlemeleri yapılmaktadır (Çizel, Sönmez ve Akıncı, 2012: 21).

Son yıllarda Covid-19 pandemisi ve teknolojinin gelişmesi ile üç boyutlu modelleme ve sanal gerçeklik; eğitim, tıp, eğlence gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Müze sayılarındaki hızlı artış, toplumu oluşturan bireylerin merak duygusunun artmasına ve turistik faaliyetlere katılmayı istemeye sebep olmaktadır. Bu sebeple üç boyutlu modelleme ve sanal gerçeklik kullanımı ile ilgili çalışmalar artmaktadır. Dünya’ da ziyaretçi sayısı ve tanınırlığı fazla olan Louvre (Paris), Tate Modern (Londra), Finlandiya Ulusal Müzesi (Finlandiya), British Museum (İngiltere) müzelerde sanal gerçeklik kullanımında önemli bir artış olmuştur([https://www.britishmuseum.org/.](https://www.britishmuseum.org/))

Konya’ da yer alan Mevlana Müzesi ziyaretçileri gün geçtikçe artmakta ve ziyaret sıralamasında ilk 10 da yer almaktadır (Güneş ve ark. 2019:593). Ancak Hürriyet gazetesinin 2019 yılında Engelliler Gününde yayınladığı sayısında 10 engelsiz müze alanları içinde Mevlana Müzesi bulunmamaktadır. Bu durumda Mevlana Müzesi’nin engelli bireyler için düzenlemelerinin olmadığını bu sebeple sanal gerçeklik gözlüğünün faydalı olacağı düşünülmektedir. Sanal gerçeklik teknolojisi turizm sektörü haricinde, üretim ve ticaret alanlarında, mimarlık, tıp ve eğitim gibi alanlarda da sıkça adından söz ettirebilmektedir. Bireyler yaşadıkları yoğun hayat streslerinden ötürü turizm aktivitelerine katılamamaktadır. Bunun yanı sıra fiziksel engeli olan kişilerinde engelliliklerinden ötürü yapmak istediklerini yapamayabilmektedir. Literatürde; Fineschi ve Pozzebon (2015) İtalya’nın Siena şehrindeki Santa Maria della Scala müzesini sanal gerçeklik ortamında modelleyerek internet ortamında bir gezi seyahati oluşturmuştur. Çoruh (2011) Süleymaniye Külliyesini külliyenin fotoğrafları, üç boyutlu bilgisayar modeli, panoramik ve etkileşimli görüntü dosyaları ve bu uygulama için hazırlanan üç boyutlu oyun motoru ile sanal gerçeklik ortamında modellenmiştir.

Covid-19 sonrası bir dönemde, müze alanlarını şahsen ziyaret etmek, siber dünyada hızla gelişen dijital hareket ve kültürel faaliyetler tarafından giderek daha fazla zorlaşmaktadır. Ziyaretçileri fiziksel mekanlara geri döndürmek, müzeler için daha da zor olabilmektedir. Bu sebeple; bu araştırma ile bedensel engelli bireylerin erişilebilir turizm karşısında karşılaştıkları sorunları saptamak, bu sorunlara yönelik onların düşüncelerine yer vererek çözüm yolları üretebilmek, engelli bireylerin turizm açısından

erişilebilirliği engelleyen sebeplerle farkındalık yaratabilmek, bedensel engelli bireylerin turizme katılarak ülke ekonomisine katkı sağlamaları hedeflenmektedir.

1. ENGELLİLİK VE ERİŞİLEBİLİR TURİZM

Bu bölümde engellilik ve erişilebilir turizm detayları ile anlatılacaktır.

1.1.. Engellilik Kavramı

Tarihsel süreç ile birlikte insanlardaki ‘engellilik kavramı’ sürekli değişim göstermiştir. Özünde farklı anlamlar ifade etmelerine rağmen “engellilik, özürlülük, sakatlık ve yetimi yitimi” kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmıştır (Kahraman Güloğlu, 2022:292).

Yeti yitimi, engelliliğin bireysel/bedensel boyutunu yansıtırken özürlülük kavramı, bireysel boyutundan hareketle bireyin işlevsel sınırlılığına işaret etmektedir. Engellilik ise hem bireysel hem de toplumsal boyutu kapsayan bir kavram olup; bireyde yeti yitiminin bir sonucu olarak bir insan için normal kabul edilen süre zarfında bir aktivite gerçekleştirme yeteneğinin sınırlanması ya da yokluğu şeklinde ifade edilmektedir. Kişilerdeki engellilik durumu geçici veya kalıcı, geri döndürülebilir ya da geri döndürülemez ve ilerleyici ya da gerileyici olabilmektedir (Kahraman Güloğlu, 2022:294).

WHO (World Health Organization), engellilikle ilişkili terimlerin tek kalıp olarak oluşturulması ve verilerin birbirleriyle karşılaştırılabilmesi amacıyla ilk sınıflandırmayı 1980 yılında yapmış ve 1993 yılında ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) olarak raporlaştırmıştır. 2003 yılında ise bu rapor çerçevesinde engellilikle ilgili aşağıda belirtilen kavramlarla bir sınıflandırma yapılmıştır (WHO,2023; Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016:227).

- **Yetersizlik:** Kişinin sağlıksal olarak; fizyolojik, psikolojik, anatomik yapısı veya işlevlerindeki noksanlık ya da anormallikleri ifade eder. Örneğin; iskelet sistemi ile ilgili yetersizlik, zekasal yetersizlik, görme yetersizlikleri, dil ve konuşma ile ilgili yetersizlikler, işitme ile ilgili yetersizlikler, psikolojik yetersizlikler vs. (WHO, 2023; Erkaya 2021:2).
- **Özürlülük:** Yetersizlik sonucu oluşan ve normal insanların başarılı bir şekilde sonuçlandırabileceği aktiviteleri yaparken ortaya eksiklik veya sınırlamaların çıkmasıdır. Özürlü, bulaşıcı hastalıklar gibi geçici, körlük gibi sürekli ve dejeneratif hastalıklar gibi ilerleyen tipte olabilirler. Örneğin; Davranışla ilişkili özürlü, iletişimsel özürlü, tolerans eksikliği, mekanik aletlere bağımlılık gibi

özürler, hareketsel özürler vs. (WHO, 2023 <https://apps.who.int/iris/handle/10665/41003> Erkaya 2021:2).

- **Engellilik:** Yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel etkenler gibi unsurlara bağlı olarak, özürlülük ve yetersizlik sonucu meydana gelen, insanlar için normal olan faaliyetlerin yapılamaması ya da eksik kalmasıdır. Eksik kalan faaliyet sadece bir aktiviteyle sınırlı kalmak yerine bireyin tüm yaşamı etkilemektedir. Örneğin, fiziki bağımlılık yaratan engellilikler, hareketsel, oryantasyonla ilgili engellilikler vs. (WHO, 2023; Erkaya ,2021:2).

Türkiye’de engelliler için oluşturulan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanuna göre engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde farklı düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit şartlarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen kişiyi, ifade etmektedir (Engelliler Hakkında Kanun, 2005: Madde 3(c)).

Engellilik kavramı, tarihsel yaşam içerisinde çeşitli alanlarında gelişim göstermiş sırasıyla Ahlakî /Geleneksel Model, Medikal Model ve Sosyal Model şeklinde üç model ile açıklanmaya çalışılmıştır.

- **Geleneksel modele** göre engellilik, kişinin veya yakınlarının işlemiş olduğu bir suç ya da günaha karşılık, tanrı tarafından verilen bir ceza olarak görülmüştür. Bu nedenle engelli bireyler toplumdan dışlanmışlardır (Aktel ve Erten, 2017:167).
- **Medikal modele** göre engellilik ise bireysel bir patoloji ve sakatlık sorunudur. Bu yaklaşımda engelli bireyler sadece *hasta* olarak görülmekte ve toplumsal yükümlülüklerden muaf tutulmaktadır. Bu yaklaşıma göre, sorun bedensel olarak ele alınmış ve engellinin bedeni “normal bedenden” farklı anatomideki bir beden olarak görülmüştür. Engelliliğin toplumsal sonuçları ile ilgilenilmemiştir. Engellilerin yaşamlarında maruz kaldığı sosyal baskı ve bu bireylerin çevresel, sosyal ve kültürel engellenmelerini göz ardı etmiştir. Geleneksel model gibi bu model de engellileri toplumun dışına itmiştir (Üngör 2019:6; Aktel ve Erten, 2017:167).
- **Sosyal modelde** engelli bireydeki sorunların temel nedeni dış çevreye, topluma dayandırılır. Sosyal model yaklaşımında engellilik, bedensel/fiziksel bir sakatlık olarak görülmemekte, toplumun oluşumunda

ortaya çıkan “engellenmişlik” olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, bireyin önündeki engeller toplum tarafından çıkarılmakta ve engelli bireyin yaşadığı sorunların çözümünün toplumdaki engellerin kaldırılması ile olacağı düşünülmektedir (Üngör, 2019:6).

Ülkemizde 2011’de yapılan Nüfus ve Konut Araştırması neticesinde en az bir engeli bulunan nüfusun oranı %6,9 (4.876.000 kişi) bulunmuştur. Bu oran erkeklerde %5,9, kadınlarda %7,9’dur (TC. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

1.1.1. Engelliliğin Ortaya Çıkması

Bireylerdeki engellilik doğuştan olabildiği gibi sonradan da herhangi bir hastalık veya kaza sonucu gelişebilmektedir.

Engelliliğin Doğum Öncesi Sebepleri

Engelliliğin doğum öncesi sebepleri incelendiğinde; bebeğin anne karnında maruz kaldığı durumlar ve annenin sağlığı ile ilgili durumlar karşımıza çıkmaktadır. Bebeğin zihinsel ve fiziksel gelişimine negatif yönde tesir edebilecek durumlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- Annenin gebelik öncesinde ve gebelik sürecinde bulaşıcı enfeksiyöz bir hastalık geçirmiş olması,
- Anne ve babanın genetik özellikleri, akraba evliliği ve kalıtsal-kromozomsal hastalıkların varlığı,
- Annenin gebelik sürecinde alkol, sigara ve uyuşturucu-halüsinojen madde kullanımı,
- Annenin gebelik sürecinde uygunsuz ilaç kullanımı,
- Anne-bebek arasında gelişen Rh uygunsuzluğu (kan uyumsuzluğu),
- Doğum yapmak için annenin yaşının fazla genç ya da yaşlı olması, sık veya çok doğum yapması
- Gebelikte iyonize röntgen ışınlarına maruz kalması,
- Annenin gebelik sürecinde yetersiz ve dengesiz beslenmesi,
- Gebelik sürecinde annenin şiddete maruz kalması,
- Gebelikte kaza ve travmalara maruz kalınması,
- Annenin gebelikte rutin sağlık kontrollerini, ikili-üçlü test, amniyosentez gibi testleri yaptırmamış olması,

- Annenin hipertansiyon, diyabet, kronik kalp hastalıkları gibi rahatsızlıklara sahip olması (Gencer, 2019:8-13; Şat ve Göver, 2017:525; Erkaya 2021:3-5).

Engelliliğin Doğum ve Sonrasında Gelişen Sebepleri

İnsanlar sağlıklı gebelik, sağlıklı doğum ve bebeklik dönemi geçirmiş olsalar bile hayatları süresince engellilik için pek çok risk ile karşı karşıyadır. Bu risklerin yaşanması neticesinde engellilik hali ortaya çıkabilir. Doğum sırasında ve sonrasında 'kazanılan' engelliliğin sebeplerine bakıldığında;

- Doğumun sağlık profesyoneli olmayan kişiler tarafından yaptırılmış olması,
- Doğumun sağlık için uygun olmayan şartlarda ve hijyenik olmayan ortamda yapılması,
- Doğumun gecikmesi, bebeğin çıkışının uzun sürmesi,
- Bebeğin makat geliş ya da lateral pozisyonda olması, doğumun zorlu gerçekleşmesi,
- Bebeğin doğumu esnasında boynuna kordon dolanması, hipoksik kalması,
- Bebek doğum kilosunun düşük olması (1000 gramın altında),
- Beklenen süreden önce doğumun gerçekleşmesi: erken doğum (28 hafta öncesi doğum),
- Bebeğin doğumda bedensel ya da zihinsel travmalara maruz kalması,
- Doğum esnasında doğum kanalından geçen bebeğe anneden bulaşıcı hastalık bulaşması Örn; sifiliz, aids, hepatit b, hepatit c...
- Doğumun ardından bebeğin beslenmemesi ve ağır hiperbilirubinemi geçirmesi,
- Yeni doğanın ağır ve ateşli hastalık geçirilmesi,
- Yeni doğanın rutin sağlık kontrollerinin, testlerinin ve aşılarının düzenli olarak yaptırılmaması,
- Bebeğin temel bakımının ve ihtiyaçlarının uygun şekilde karşılanmaması,
- Çocukluk döneminde gelişen ev kazaları,
- Kişinin ebeveynlerinin ve çevredeki kişilerin eğitimsizliği,
- Bireylerin şiddet ve istismara maruz kalması,
- Bireyin metabolik rahatsızlıklar yaşaması,
- Kişide bazı kanser çeşitlerinin gelişmesi, organlarda meydana gelen tümör ve enfeksiyonlar,
- Kişinin kaşektik ya da obez olması,

- Kişide dwarfizm (cücelik), jigantizm (devlik) görülmesi,
- Büyük sanayi kazaları ve trafik kazası geçirme durumu,
- Deprem, savaş, terörizm...vb. (Gencer, 2019:8-13; Şat ve Göver, 2017:525; Erkaya 2021:3-5).

Engellilik oluştuğunda kişilerde bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yetilerin çeşitli derecelerde kaybı söz konusudur. Engelli bireyler, ortaya çıkan engellilik durumunun yanı sıra ulaşım, eğitim, istihdam, sağlık gibi yaşam normal olan birçok alanda problemlerle karşılaşmaktadırlar. Sonuç itibariyle toplumsal yaşama adapte olma ve günlük temel gereksinimlerini karşılayabilmede zorluklar yaşayan bu bireyler dış tehlikelerden korunma, fiziksel bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır (Gencer, 2019:8-13; Şat ve Göver, 2017:525; Erkaya 2021:3-5).

Özel gereksinimi olan bireylerin sayılarının bilinmesi, bu bireylere yönelik politika geliştiren kurum ve kuruluşlar açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda engelli nüfusa ilişkin veri oluşturabilmek adına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde "Ulusal Engelli Veri Sistemi" oluşturulmuştur. Bu sisteme kaydı bulunan ve hayatta olan engelli sayısı; 2.511.950'dir. Bunlardan 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si kadın ve 775.012'si ağır engeldir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 17).

Bireylerdeki engellilik doğuştan olabildiği gibi sonradan da herhangi bir hastalık veya kaza sonucu gelişebilmektedir.

1.1.2. Engellilik Türleri

Engellilik türleri çeşitli nedenlerle meydana gelen engellilik durumlarını ifade etmektedir. Ülkemizde Başbakanlık Özürlüler idaresi Başkanlığı'nın çalışmaları doğrultusunda engellilik türleri belirlenmiştir (Gencer, 2019:16-19). Bu türler:

Zihinsel Engeli

Çeşitli sebeplere bağlı olarak, temel zihinsel işlevlerde normale oranla önemli boyutta gerilik veya uyumsuz davranışlarda yeterli olamama hali zihinsel engellilik olarak ifade edilir (Erkaya, 2021:16). Zihinsel engelli bireylerin, temel zeka fonksiyonları ciddi oranda ortalamanın altında değerlendirilir. Normal gelişim gösteren bireylerle mukayese

edildiğinde; sorumluluk, iletişim halinde olma, günlük işlevleri ve temel ihtiyaçları yerine getirebilme gibi alanlarda yeterli olamama durumu gözlemlenir.

Angelman Sendromu, Asperger Sendromu, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), Disleksi, Hiperleksi, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), Down Sendromu ve Epilepsisi bulunan bireyler zihinsel engellilik türünü oluşturmaktadır. Zihinsel engelli bireylerdeki bilişsel gelişimdeki gerilik sosyal hayatlarında iletişim konusunda ve insanlarla ilişkilerinde sorunlar teşkil etmektedir. Bu sebeple zihinsel engelli bireylerin topluma uyum sağlamaları konusunda daha fazla zorluk yaşadıkları düşünülmektedir (Gencer, 2019: 16-19).

Ülkemizde, Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın yayımladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'nde %17.07 oran ile 385.313 kişinin zihinsel engelinin olduğu bildirilmiştir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

İşitme Engeli

İşitme engeli; genetik, çevresel, yapısal ve patolojik bir hastalık neticesinde, işitme fonksiyonlarında hasar oluşması ve işitme kaybının meydana gelmesi durumudur (Erkaya, 2021: 13). İşitme kaybı; sesleri duymanın ve anlamının kısmen veya tamamen bozulmasını ifade etmektedir. Bir veya iki kulağında tam ya da kısmi olarak duyma kaybı olan bireyler ve işitme cihazı kullanan bireyler ise "işitme engelli" olarak tabir edilmektedir (Tüccar, 2015:8).

Kişilerdeki işitme kaybı farklı derecelerde olabilmektedir. Fısıltı 20-25 desibel, normal ses tonuyla iletişim 55-60 desibel, yüksek sesle iletişim 70-75 desibel, trafik sesi 90-95 desibel, jet sesi 120-140 desibel seviyesindedir. Sağlıklı bir insan 20-20.000 Hertz ve 0-120 desibel düzeyindeki sesleri duyabilmektedir. İşitme kaybının derecesi;

- 10-15 desibel normal işitme,
- 16-25 desibel çok hafif derecede işitme kaybı,
- 26-40 desibel hafif derecede işitme kaybı,
- 41-55 desibel orta derecede işitme kaybı,
- 56-70 desibel orta ileri derecede işitme kaybı,
- 71-90 desibel ileri derecede işitme kaybı,

- 91 desibel ve üstü çok ileri derecede işitme kaybı olarak belirtilmiştir” (Erkaya, 2021: 13).

Duyuma duyarlılığındaki azalma, kişilerin gelişiminde, kişilerarası iletişimde ve uyum konusunda sorun yaşamasına neden olmakta özel eğitime ihtiyacı artırmaktadır. Genellikle bu bireyler dudak okuma, yazı yazma, işaret dili veya çeşitli işitme cihazları ile iletişim kurarak toplumsal yaşama katılım sağlamaktadırlar (Gencer, 2019: 16-19).

Ülkemizde, Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın yayımladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'nde %7,97 oranı ile 179.867 kişide işitme engelinin olduğu bildirilmiştir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

Engellilik türleri çeşitli nedenlerle meydana gelen engellilik durumlarını ifade etmektedir. Ülkemizde Başbakanlık Özürlüler idaresi Başkanlığı'nın çalışmaları doğrultusunda engellilik türleri belirlenmiştir (Gencer, 2019:16-19). Bu türler:

Görme Engeli

Tek ya da çift gözünde tam veya kısmi görme kaybı, renk körlüğü, gece körlüğü ya da göz protezi kullanan bireyler görme engelli olarak ifade edilmektedir (Tüccar, 2015: 8). Bu bireylerde görememe, gözün bir veya daha fazla ögesinde yapı bozukluğu, yara gibi doku bozukluğu olması neticesinde gelişmektedir. Bu kişiler önlerinde olan eşyaların, kişilerin farkına varamama, görüşlerinin bulanık olması veya renkleri ayırt edememe gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Gencer, 2019: 16-19).

Bedensel olarak normal görünümde, zihinsel olarak sağlıklı olan insanlar gibi olan fakat bilişsel olarak bilgilerin görsel yolla aktarımının eksikliğinden dolayı gecikmeler yaşadıkları görülmektedir. Bu bireylerin bağımsız hareket edebilme becerileri kısıtlıdır ve alana ilişkin bilgileri elle dokunarak elde edebilmektedirler (Çetin, 2022: 71). Görme engellilerin okuyup yazmaları için ise Braille alfabesi denilen kabartmalı harflerden oluşan bir alfabe bulunmaktadır. Bu alfabe, kağıt üstüne iğneyle yazılabilen, her kolonda 3 olacak şekilde toplam 6 noktadan oluşabilecek, görme engellilerin parmaklarıyla harfleri tanımlarına yardımcı olmak amacıyla Louis Braille tarafından 1821 senesinde icat edilmiştir. Böylece görme engellilerin eğitim ve öğrenim hayatlarında kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır (Erkaya 2021: 13).

Ülkemizde, Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın yayımladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'nde %9,53 oranı ile 215.076 kişinin görme engelli olduğu belirtilmiştir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

Ortopedik Engeli

Ortopedik engelli; kemik, eklem, kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, işlevinde bozukluk, eksiklik ya da uzuvlarda kaybın mevcut olduğu ve günlük yaşamsal aktivitelerin devamlılığında başkalarına bağımlı olan bireyleri ifade etmektedir (Gencer, 2019: 16-19). Bu engel durumu, konjenital olabileceği gibi insan yaşamının herhangi bir evresinde geçirilen bir hastalık ya da kaza neticesinde de gelişebilmektedir. Kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serebral palsi, spastikler ve spina bifida, ALS (Amniyotrofik Lateral Skleroz), raşitizm–osteomalazi, skolyoz – kifoskolyoz, SMA (Spinal Muskuler Atrofi) olanlar bu gruba girmektedir (Gencer, 2019: 16-19).

Fiziksel olarak engelli bireyler, yürüme yetisi olan engelliler ve tekerlekli sandalyeye bağımlı olarak hareket edebilen engelliler olarak iki grupta incelenmektedir. Yürüyebilen engelliler ise herhangi bir yardıma ihtiyacı olmadan yürüyebilenler, herhangi bir destek ya da baston aracılığıyla yürüyebilenler ve koltuk değneği sayesinde yürüyebilenler yer alır. Tekerlekli sandalyeli engelliler ise yürüyemedikleri için tekerlekli sandalyeyle hareket edebilen kişilerdir. Ortopedik engellilik, bireyin yaşamsal faaliyetlerini yerine getirmesini, çalışabilmesini ve çevresine uyumunu güçleştirmektedir (Erkaya, 2021:5).

Ülkemizde 2022 yılı başında Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın yayımladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'nde %13,78 oranı ile 311.131 kişinin ortopedik engelli olduğu belirtilmiştir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

Dil ve Konuşma Bozukluğu

Doğumsal ya da sonradan gelişmiş bir nedenle konuşmanın hızında, akıcılığında, sözcüklerin ifadelerinde ve ses tonunda bozukluk olan bireyler dil ve konuşma engellilerdir (Tüccar, 2015: 8). Gırtlığı alınanlar ya da larenksten operasyon geçirenler, kekeme bireyler, afazik bireyler ve dil, dudak, damak, çenesinde yapısal bozukluk olan

bireyler bu grupta yer almaktadır. Dil ve konuşma hususunda özel gereksinimi olan bu bireyler için rehabilitasyon merkezlerinde eğitimler verilerek ilerleme kaydedilebilmekte ve bireylerin toplum içinde, kişiler arası ilişkilerinde olumlu yönde etkiler görülmektedir (Gencer, 2019: 16-19).

Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’nın yayımladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni’nde %11,49 oranı ile 33.686 kişinin dil ve konuşma engelli olduğu belirtilmiştir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

Süreğen Hastalık

Süreğen hastalık; sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (Tüccar, 2015: 8). Konjenital olarak ortaya çıktığı gibi sonradan da görülebilen süreğen hastalıklar, bireyin ömür boyu takip ve tedavisini gerektirmektedir. Sahip olunan hastalık gerekçesiyle bireyin iş ve eğitim hayatı aynı zamanda kişilerarası ilişkileri olumsuz yönde etkilenmektedir (Erkaya, 2021: 27). Hematoloji hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, respiratuar hastalıklar, gastrointestinal sistem hastalıkları, üriner ve genital sistem hastalıkları, dermatolojik hastalıklar, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, nörolojik hastalıklar ve HIV gibi immün sistem hastalıklarına sahip kimseler bu gruba oluşturmaktadır. Bu bireylerde yaşam toplumdaki diğer bireylere göre farklılık göstermekte özel bilgi ve eğitime ihtiyaç artmakta, uzun süre bakım, gözetim ve denetim ihtiyacı duyulmaktadır (Gencer, 2019: 16-19; Erkaya, 2021: 27).

Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’nın yayımladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni’nde 40,63’lük yüzdellik oranla 917.259 kişinin süreğen hastalığa sahip olduğu belirtilmiştir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

1.2. Erişilebilirlik Kavramı

Erişilebilirlik, bir kısıtlılığı veya uzuv eksikliği/güçsüzlüğü yaşayan tüm bireyleri (yaşlılar, engelliler, hastalar vb.) ele alan disiplinler arası bir kavram olup ürünlerin, hizmetlerin ya da mekanların bu bireylere ne düzeyde erişim olanağı sağladığını göstermektedir (Erkaya, 2021: 37; Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 53). Engelliler çerçevesinde bakıldığında erişilebilirlik; engellilerin toplumdaki diğer bireyler gibi herhangi bir kimseye bağımlı olmadan hayatlarını idame ettirebilmelerini ve yaşamın her alanına tam ve etkin katılımını sağlamayı ve fiziksel çevreye, ulaşım araçlarına, bilgiye ve teknolojiye eşit şartlarda sahip olmasını ifade etmektedir (Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016:

228). Erişilebilirlik, beton yapıların, halka açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleriyle bilgi ve iletişim teknolojisinin özel gereksinimi olan bireyler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını bütün gereksinimlerin giderilmesini hedeflemektedir (Şat ve Göver, 2017: 526).

Erişilebilirlik kavramı, Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 9. Maddesinde kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu madde devletlerin, engelli bireylerin bağımsız olarak yaşamlarını idame ettirebilmek ve hayatın her alanına etkin katılımlarını sağlamak; diğer bireylerle eşit şartlarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi, teknoloji ve iletişim olanaklarına, halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri almaları hususunda yasal düzeyde etken oluşturmuştur.

Özel gereksinimi olan bireylerin, binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler; Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler çerçevesinde erişilebilirliklerinin önündeki engellerin, tespiti ve ortadan kaldırılması yönünde tedbirlerin alınması gerektiğini de belirtmiştir. İlgili maddede devletlerin yapacağı ifade edilen uygulamalardan bazıları da şu şekildedir:

- Halka açık ya da halk hizmet eden tesis ve hizmetlere erişime ilişkin minimum standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi;
- Halka açık tesisleri işleten veya halka hizmet veren özel girişimlerin engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması;
- Yetkililerin engelli bireylerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi;
- Halka açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması;
- Halka açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması;
- Engelli bireylerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi;

- Engelli bireylerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi;
- Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması (Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: Madde 9).

Engelli bireylerin sosyal yaşama ulaşımının önüne konulan engeller, onların olmadığı bir toplumsal hayat ortaya çıkarmaktadır. Bu sebepten toplumsal yaşamın her alanının tüm bireyler için tasarlanması gerekmektedir. (Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016: 228). Bu noktada evrensel tasarım/erişilebilir tasarım kavramı karşımıza çıkmaktadır. Evrensel tasarım kavramını ilk defa ortaya koyan Mace, evrensel tasarımı “olabildiğince geniş bir kitleye hitap eden ve tüm insanlar tarafından kullanılabilen uyum ve özellikli tasarım gerektirmeyen ürünlerin ve çevrenin tasarımıdır.” şeklinde tanımlar (Mace vd., 1991).

Buradaki asıl husus, tasarlanan mekanın veya ürünün özelliklerinin normal görünmesi ve hissettirilmesidir. Evrensel tasarım yaklaşımıyla elde edilen her şey, tüm bireylerin fayda sağlamasına imkan vermekte ve neticesinde engelliler, yaşlılar, çocuklar ve özel gereksinimi olan tüm bireylerin stigmaya uğramasının önüne geçmektedir. Damgalamadan, dışlanmadan, ayrımcılığa uğramadan herkesin tüm ürün ve mekanlardan eşit olarak faydalanması sağlanmaktadır. Özetle; evrensel tasarım, herkes için iyi tasarımıdır Esasen bireyin fiziki çevreye adapte olmasına gerek duyulmadan, tamamının tüm insanlar tarafından eşit şekilde kullanılabilmesi felsefesine dayanmaktadır (Zeyrek Çepehan ve Güller,2020: 388-389). Erişilebilir tasarım yaklaşımında yedi temel ilke mevcuttur.

Evrensel Tasarımın İlkeleri

- ***Adil Kullanım:*** Tasarım, herhangi bir kullanıcı grubu için yararlı ve pazarlanabilir.
- ***Kullanımda Esneklik:*** Tasarım, çok çeşitli bireysel tercihleri ve yetenekleri barındırır.
- ***Basit ve Sezgisel Kullanım:*** Tasarımın kullanımının anlaşılması kolaydır.
- ***Algılanabilir Bilgi:*** Tasarım, gerekli bilgileri kullanıcıya etkili bir şekilde iletir.
- ***Hata Toleransı:*** Tasarım, kazara veya kasıtsız eylemlerin tehlikelerini ve olumsuz sonuçlarını en aza indirir.

- **Düşük Fiziksel Çaba:** Tasarım verimli ve rahat bir şekilde kullanılabilir.
- **Yaklaşma ve Kullanım İçin Boyut ve Alan:** Yaklaşma ve kullanım için uygun boyut ve alan sağlanır (<https://makoa.org/accessable-design.htm>).

Geçici ya da sürekli hareketi kısıtlı bireyler, yürümekte ya da dengesini sağlamakta güçlük çeken bireyler, tekerlekli sandalye kullanan bireyler, algısal-duyuşsal açıdan özel gereksinimi olan bireyler, bilişsel kavrayışsal açıdan özel gereksinimi olan bireyler, hareket sıkıntısı bulunan ve iletişim güçlüğü çeken bireylerin her biri için farklı derecelerde ve farklı alanlarda erişim ihtiyacı olmaktadır. Herkesin, istediği her yere ve her hizmete bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi öncelikle kentsel erişilebilirliğin sağlanmasıyla mümkündür. Kentsel planlamada eğitim, sağlık vb. kamu yapılarının, rekreasyon alanlarının öncelikle ulaşım ve erişim çerçevesinde düşünülerek konumlandırılması gerekmektedir. Kentsel erişilebilirlik şehir içi ulaşımın, sokaklarda güvenli hareket etmenin, yapıya gelindiğinde güvenli otopark düzenlemelerinin ve otoparktan yapılara güvenli erişimin sağlanabilmesi bütününde ele alınmalıdır (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020:400).

Hareket kısıtlılığı olan bireyler, yürüme problemi ya da denge problemi yaşayan bireyler, tekerlekli sandalye kullananlar, algısal-duyuşsal ve bilişsel yönden özel gereksinimi olan bireyler ve iletişim güçlüğü çeken bireylerin her biri için farklı derecelerde ve farklı alanlarda erişim ihtiyacı olmaktadır. Her insanın özgürce her yere ve her hizmete güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi öncelikle kentsel erişilebilirliğin sağlanmasıyla mümkündür. Kentsel planlamada eğitim, sağlık vb. kamu yapılarının, rekreasyon alanlarının öncelikle ulaşım ve erişim çerçevesinde düşünülmesi ve uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Kentsel erişilebilirlik, şehir içi ve şehirler arası ulaşımın, sokaklarda ve caddelerde güvenli hareket etmenin, yapıya gelindiğinde güvenli otopark uygulamalarının ve otoparktan yapılara güvenli erişimin sağlanabilmesi kapsamında ele alınmalıdır (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020:400).

1.3. Erişilebilir Turizm

Küreselleşen dünyada, gelişen teknoloji ile birlikte bireylerin turizm faaliyetlerine katılma engeli ortadan kalkmıştır. Şehirlerde artan nüfus, bireylerin gündelik yaşamlarında ve iş hayatlarındaki yoğunluk, çevre ile ilgili yaşanan problemler insan hayatını etkilerken; önleyici ve koruyucu sağlık hizmetlerinin artması, insan ömrünün uzaması ile “sağlık turizmi” kavramı önemsenmeye başlamıştır.

Sağlık turizmi; bireylerin tedavi almak amacıyla veya zihinsel, fiziksel veya ruhsal refahlarını artırırken; bunun yanında bireylerin yeni yerler keşfetme isteklerini de ortaya çıkaran turizm hareketi olarak adlandırılmaktadır (Chang ve Beise-Zee, 2013: 34). Sağlık turizmi; insanların yaşadığı yerden başka bir yere koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici veya sağlığı geliştirici hizmetleri almak için yapılan faaliyetlerdir (Ross 2001). Gonzales ve ark.(2001:20-30) turistlerin gereksinimlerine göre sağlık turizmini; sağlığı geliştirmeye yönelik spa ve wellness merkezleri, tedaviye yönelik doku ve organ nakli, diş tedavisi plastik cerrahisi merkezleri ve rehabilitasyona yönelik yaşlılık ve engelli bireyler için oluşan hizmet türleri olarak sınıflandırmışlardır. Bu sebeple erişilebilir turizm sağlık turizminin bir çeşidi olarak da görülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization- WHO) ve Dünya Bankası (World Bank) raporuna göre engelli sayısının yıllar içinde artacağı tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2011:7). Türkiye’de ise sayıları fazla olmasına rağmen yaşamlarına yönelik organizasyonlar yeterli görülmemektedir (Mülayim ve Özşahin, 2010: 1663).

Engelli bireylerin toplum içinde hayatlarına devam edebilmeleri ve kabullenebilmeleri oldukça önem taşımaktadır. Ancak hizmetlere ulaşma amacı birçok sorunla karşı karşıya getirmektedir. Karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de seyahat edebilme hakları ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Sağlıklı bireyler kadar engelli bireylerin de turistik aktivitelere katılmak gibi ihtiyaçları insani bir hak olarak görülmektedir. Bu sebeple özel gereksinimli bireylerin bu aktivitelere katılması için yasal düzenlemeler yapılmaktadır (Çizel, Sönmez ve Akıncı, 2012: 21).

Dünya Turizm Örgütü ve Turizmde Global Etik ilkeleri’nde, bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı olabilmeleri amacıyla turizm faaliyetlerine katılmanın en temel hakkı olduğunu vurgulamaktadır (Bildir vd., 2014: 148). Özel gereksinimli bireyler için turizm faaliyetleri bir hak olarak tanımlanmış olsa da, rezervasyon, otel ve turlar gibi konularda birçok problemle karşılaşabilmektedirler (Toker ve Kaçmaz, 2015:237).

Turizm, global çapta en hızlı gelişen ve büyüyen endüstrilerden biri olması ile birlikte insanlar tarafından da talebin arttığı bir alandır. Toplumun her bireyi gibi engelli, yaşlı ya da özel erişim gereksinimleri olan bireyler de turizm aktivitelere özgürce katılmayı talep etmektedirler. Aynı zamanda turizm, özel gereksinimi olan bireylerin

çeşitli engel ile karşılaştığı alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her birey gibi engelli bireylerin de farklı yerler görmek, keşfetmek gayesiyle istedikleri anda seyahat etmeleri başlıca insani haklarıdır. ‘Blichfeldt ve Nicolaisen (2011: 91), turizm sayesinde engeli olan insanların, kendilerini daha bağımsız ve yeterli bir birey gibi hissedip kendilerini diğer insanlara muhtaç “bakım nesnelere” olarak görmekten uzaklaştıkları neticesine ulaşmışlar ve turizm etkinliklerinde bulunmanın engelli bireyler için de önemli olduğunu bildirmişlerdir’ (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018: 105). Bununla birlikte, engelli bireylerin turizm faaliyetlerine erişilebilirliklerinin öneminin de arttığı görülmüştür. Artan talebe karşılık turizm sektöründeki birçok ürün ve hizmetin engelli profilindeki tüketicilere de yanıt verebilecek şekilde tasarlanma ihtiyacı oluşmuştur (Ünüvar ve Sarı Yıldırım, 2021:228).

Erişilebilir turizm; özel gereksinimi olan bireylerin toplumun diğer bireyleri gibi turizm faaliyetlerine rahatlıkla katılım sağlayabilmeleri ve erişilebilir olanaklardan faydalanmalarını ifade etmektedir (Cavlak ve Cavlak 2019: 29). Daha geniş bir tabirle ‘erişilebilir turizm, global olarak tasarlanmış turizm hizmetleri ve ürünlerinin sunulması yoluyla, hareket kısıtlılığı, görme, işitme ve bilişsel boyutlar da dahil olmak üzere özel erişim gereksinimleri olan bireylerin bağımsız, diğer bireylerle eşit ve itibarlı bir şekilde turizm olanaklarından faydalanmasını sağlamak için stratejik olarak planlanmış bir turizm türüdür’ (Ünüvar ve Sarı Yıldırım, 2021:230).

Erişilebilir turizm hizmet sağlayıcıları, hareket kısıtlılığı, işitme, görme, bilişsel, zihinsel ve psikolojik engelleri olan bireyleri, yaşlıları ve aynı zamanda küçük çocuklu aileleri ve çeşitli özel erişim gereksinimi olan kişileri de kapsar şekilde turizm ve seyahat faaliyetlerinin ulaşılabilir olmasını öngörmektedir. Bunu sağlarken erişilebilir turizm kapsamında üç önemli değer göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar bağımsızlık, eşitlik ve saygıdır. Bu üç değeri temel alarak yapılan hizmetlerde, engelli bireyler sadece daha bağımsız hareket edebilmekle kalmayacaklar, aynı zamanda burada daha eşit ve saygı gördüklerini bilerek turistik aktivitelere katıldıklarını hissedebileceklerdir (Timur ve Oğuz, 2019: 361). Dinlenmek, iyi, güzel ve kaliteli vakit geçirmek, gezmek gibi sosyal ve kültürel ihtiyaçların giderilmesi için seyahat etmek, engeli bulunmayan bireylerin hakkı olduğu gibi engelli bireylerin de en doğal hakkı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda erişilebilir turizm sosyal sorumluluk kaygısı güden bir turizm çeşididir. ‘Birleşmiş Milletler Dünya turizm Örgütü (UNWTO), “Herkes için Erişilebilir Turizm”

ana fikri ile 2011 yılında bir çerçeve anlaşması imzalamıştır. 2013 yılında UNWTO'nün genel kurulunda kabul edilen "Herkes için Erişilebilir Turizm için Tavsiyeler" çerçeve programı ve sonrasında 2016 yılında hazırlanan "UNWTO Herkes için Erişilebilir Turizm Kılavuzu" çalışmaları ile erişilebilir turizm alanında çalışmalar devam etmiştir" (Ünüvar ve Sarı Yıldırım, 2021:230).

Erişilebilirlik açısından bakıldığında ülkemiz, henüz olması gereken noktada tam ve etkin şekilde bulunmasa da ülkemizin de içinde bulunduğu Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı'nın fiziksel erişilebilirlik faaliyetleri ile ilgili raporlarında değindiği bazı genel noktalar aşağıdaki gibidir:

Dış alanlar için;

- Engellilere ayrılmış özel park yerleri olmalıdır.
- Motorlu yolcular için ön girişte veya yakınında indirme alanı olmalıdır.
- Basamaksız ve sabit yüzeye sahip bir güzergâh çizilmelidir.
- Basamakların olduğu yerlerde rampa ve gerekiyorsa tırabzan kullanılmalıdır.
- Giriş kapılarının iyi aydınlatılmış, yağmurdan korunaklı ve düz olması gereklidir.
- Yön işaretleri yüksek kontrastlı ve dokunsal olmalıdır.

İç ulaşım yolları için;

- Kapı kollarına ulaşım ve kapı kollarını çalıştırma kolay olmalı veya otomatik açılır/kapanır olmalıdır.
- Basamakların olduğu yerlerde rampa ve gerekiyorsa tırabzan kullanılmalıdır.
- Kapılar, koridorlar ve geçitler geniş olmalı; yemek masaları, teşhir stantları arasındaki mesafe de geçiş için yeterli olmalıdır.
- Dönüş için yeterli boşluklar olmalıdır (odalar, toplantı salonları, giriş holleri vb. yerlerde)
- Asansörler yeterli genişlikte olmalı; asansörlerde dokunsal düğmeler, görsel ve sesli kat uyarıcıları olmalıdır.
- Genel işaretler açık ve anlaşılır bir şekilde resmedilmiş olmalıdır.
- Erişilebilir alanların bulunduğu yerler ve özelliklerini gösteren işaretlemeler olmalıdır.
- Yön işaretleri yüksek kontrastlı ve dokunsal olmalıdır.

Tuvalet ve banyo için;

- Tuvalet, banyo ve tepe duşlarının yanında korkuluklar olmalıdır.

- Tuvalet yanında hareket etmeyi sağlayacak yeterli boş alan olmalıdır.
- Tekerlekli sandalyenin girişine uygun basamaksız duş ve banyo içindeki yüzeyler kaydırmaz nitelikte olmalıdır.

Genel alanlar için;

- Aydınlatma; parlama ve yansıma olmadan, yeterli seviyede olmalıdır.
- Cam kapı ve dev pencereler, kontrast uyarı işaretleri veya desenler ile işaretlenmelidir.
- Pencere sabitleme sistemleri, sıcaklık ayarlamaları vb.nin kullanımı kolay olmalıdır.
- Hizmet verilen tüm alanlarda (resepsiyon, lobi toplantı odası, misafir odası, yemek odası, bar, vb.) sigara içilmemeli ya da sigara içilmeyen alanlar belirlenmelidir.
- Odalarda antialerjik yataklar olmalı ve temizlik malzemeleri bulundurulmalıdır.
- Rehber hayvanların (engelliler için yardımcı) su, tuvalet, barınma gibi ihtiyaçları sağlanmalıdır (Ünüvar ve Sarı Yıldırım, 2021: 38).

1.3.1. Erişilebilir Turizmde Karşılaşılan Problemlere Getirilen Öneriler

Bilgiye Erişilebilirlik: Engelli bireylerin turizm aktivitelerini gerçekleştirmeleri karşısında ilk engel bilgiye erişim zorluğudur. Bu bireylerin pazarlama ve tanıtım materyallerinde, gideceği destinasyon hakkında ulaşım ve konaklama ile ilgili erişim koşullarına dair bilgiye ihtiyaçları vardır. İhtiyaç duyulan doğru ve güvenilir bilgiyi bulamamaları, yapacakları etkinlikler noktasında (nereye gidecekleri ve ne yapacakları gibi) önlerine bir sınır koymaktadır. Bu noktada, erişilebilirlikle ilgili bilgiler ayrıntılı ve güvenilir olmalıdır ve bu bilgiler engel türüne uygun formatlarda sunulmalıdır. (Örneğin; web sayfalarının sesli, Braille (kör alfabesi) formatında, iri metinli olmaları vb.). Turizm sektöründe hizmet veren müzelerin, ören yerlerinin, otellerin, restoranların ve diğer işletmelerin internet sayfalarını erişilebilir olmalı medya ile yapılan yayınlarda erişilebilirlik hususunda detaylara yer verilmelidir (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018: 106; Ünüvar ve Sarı Yıldırım, 2021: 43).

Ulaşımda Erişilebilirlik: Engelli bireylerin seyahat ettiği otobüs, minibüs, uçak, tren, gemi, vb. araçlar eşitliği, bağımsızlığı, maddi ve manevi etkin kullanımı açısından uygun hale getirilmelidir. Ayrıca araçların kullandığı terminal ve otoparklarda giriş- çıkış, hareket alanları, dinlenme alanları vs. erişilebilirlik düzenlemeleri yapılmalıdır. Turizm

faaliyetlerinin her aşamasında kullanılan ulaşım araçları erişilebilir olmalıdır (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018:106).

Kentsel Erişilebilirlik: Kentsel dış mekanlar, halka açık alanları, yollar, kaldırımlar, geçitler, köprüler engelli bireylerin kullanımına uygun tasarlanmalı ve kamu alanlarının ortak kullanımı konusunda engelli olmayan bireyler bilinçlendirilmelidir (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018:106).

Tesislerde Erişilebilirlik: Engelliler için dış ortamdaki fiziksel engeller hareketlerini sınırlayacak niteliktedir. İç mekânlardaki tuvalet, banyo, asansör, merdiven boşluğu, giriş/çıkış gibi erişilebilirlik unsuruna ihtiyaç duyulan alanların ihtiyaçları karşılayacak şekilde iyileştirilmesi gerekmektedir (Ünüvar ve Sarı Yıldırım, 2021:43). Turistik tesislerin bünyesindeki alanlar (oda, tuvaletler, havuz, yeme-içme alanları, plaj, vb.) engelli ve yaşlı bireylerin kullanımına uygun şekilde düzenlenmelidir. Tesisler erişilebilirlik için düzenlemeleri yasaların gerektirdiği kadar yapmaktadırlar. Bu nedenle erişilebilirliğin hizmet kalitesini artıracığı vurgulanarak sektör bilinçlendirilmeli ve yasalar iyileştirilmelidir (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018:106).

Bireyler ve Toplumda Erişilebilirlik: Engelli bireylerin en çok rahatsız oldukları konulardan birisi de kendilerine karşı gösterilen tutum ve davranışlardır. Bu tutum ve davranışların kırılabilmesi için turizm sektörü çalışanlarından yerel halka kadar her birey bilinçlendirilmelidir. Özellikle personelin iletişim kabiliyetini artırmak adına işaret dili öğretilmeli ve engelli turistlerle empati kurularak nasıl ağırlanması gerektiği konularında eğitimler verilmelidir (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018:106).

Devlet ve Örgütlerde Erişilebilirlik: Her ne kadar sektörün erişilebilir turizm alanında yatırımlar ve iyileştirmeler yapması gerekiyor olsa da devletin, yerel yönetimler erişilebilir turizm konusunda gerekli düzenlemeleri ve denetimleri yapmalı; sektör standartlarının oluşması için sektör işletmelerini aynı hedef ve standartlar doğrultusunda toplayacak çatı görevi görmelidir. Ayrıca engelli bireyler talep ve şikayetlerini iletebileceği kanallar geliştirilmelidir (Yıldız, Yıldız ve Bozyer, 2018:106).

1.4. Engellilerin Seyahat Hakları ve Engelleri

Toplumsal yaşam içerisinde özgürce seyahat edebilme hakkı tüm bireylerde olduğu gibi özel gereksinimli kişiler içinde en temel haklardan biri olmaktadır. Seyahat etme, sosyalleşme ve kültürel bir yaşama erişimde temel noktalar arasındadır. Bu

bağlamda, özel gereksinimli bireylerin kolayca ve etkili bir şekilde turizm faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri bu bireyleri sosyalleştiren ve toplum içinde bir yere sahip olmasını sağlayan bir öge olarak karşımıza çıkarken seyahat etmelerine engel teşkil eden herhangi bir durumun da sosyal açıdan yıkıcı etki oluşturacağı düşünülmektedir (Kaygısız ve Bulgan 2015: 99). Aynı zamanda özel gereksinimli bireylerin turizm faaliyetlerinin kısıtlanması, anayasal hak ve özgürlüklerin de ihlali anlamına gelmektedir. T.C. Anayasasının 23. maddesi, “Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti” başlığını taşımakta olup, “Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir” ifadesi yer almaktadır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyet sınırları içerisinde yaşayan her birey engelli olsun ya da olmasın seyahat etme özgürlüğüne sahiptir (TC. Anayasası; <https://www.yasalar.org/anayasa/madde-23/>).

20. yüzyılın sonlarında, özel gereksinimli bireylerin de insan hakları hususunda dünya genelinde önemli kazanımlar elde ettiği bir dönemdir. Özel gereksinimli bireylerin hak arayışları, Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmiş ve engellilik alanına ilişkin çok sayıda düzenleme yapılmıştır. “Bunlardan en önde gelenleri 1975 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne ek olarak yayınlanan “Engelli Hakları Bildirgesi”, 1993 yılında ilan edilen “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar” ve tüm bu çalışmaların sonucu olarak kabul edilebilecek olan, 13 Aralık 2006 tarihli “Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme”dir.” (Aktel ve Erten, 2017: 167-168).

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme 2008’de yürürlüğe konulmuş olup amacı; özel gereksinimli bireylerin insan onuruna saygıyı güçlendirmek ve onları tüm insani temel hak ve özgürlüklerden eşit bireyler olarak faydalanmalarını teşvik ve temin etmek olarak Madde 1’de belirtilmiştir (Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2008: Madde 1).

Aynı sözleşmenin 18. Maddesinde Seyahat Özgürlüğü ve Uyrukluk maddesinde bahsedilenler aşağıdaki gibidir:

- Katılımcı devletler engelli insanların da diğer insanlarla aynı şartlarda seyahat etme, yaşayacakları yerleri tercih etme ve uyrukluk hakkına sahip olduğunu kabul eder ve aşağıdaki hakları sağlar:
- Engellilerin uyrukluk sahipliği ve değiştirme hakkı bulunmaktadır. Bu haklar keyfi veya engelleri yüzünden ellerinden alınamaz,
- Engelliler uyruklugu ve kimlikleriyle ilgili belgeler talep edebilir, bu belgelere sahip olabilir ve bu belgeleri kullanabilir. Seyahat özgürlüğünden

yararlanabilmesi için gerekli olabilecek göçmenlik işlemleri gibi süreçleri yürütme olanağından mahrum edilemezler,

- Engelliler de kendi ülkeleri dahil olmak üzere bir ülkeden ayrılabilirler.
- Engellilerin kendi ülkelerine girme hakları keyfi veya engelleri yüzünden ellerinden alınamaz.
- Engelli çocuklar doğumdan hemen sonra nüfusa kaydedilmeli, isim sahibi olma, uyrukluk ve mümkün oldukça ebeveynlerini bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahiptir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2008: Madde 8).

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme de yer alan Madde 30- Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılımın amacı; engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamaktır. Bu bağlamda madde içeriği;

- Engellilerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek ve artırmak.
- Engellilerin, özel spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını temin etmek ve bu nedenle, diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını sağlamak.
- Engelliler tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin gerçekleştiği ve hizmetlerin sunulduğu yerlere erişme konusunda hak sahibidir.
- Taraf devletler spor, eğlence ve turistik alanların erişimini sağlamak için tedbirler alır.
- Taraf devletler engellilerin; eğlence, turistik, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini organize edenlerin sundukları hizmetlere erişebilmesini sağlar (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2008: Madde 30).

Türkiye’de ve birçok ülkede engellilerin seyahat etmeleri sosyal ve kültürel etkinliklere etkin katılım sağlayabilmeleri hususunda alınan tedbirler ve uygulamalar özel gereksinimi olan bireylerin topluma katılımını artırmaktadır. Seyahat etme hususundaki karşılaştıkları engeller noktasına varıldığında Türkiye’de engelli bireylere ekonomik yönden avantaj sağlayacak ‘Engelli Kart’ uygulaması mevcuttur. Buna göre engelli bireyler, şehir içi tüm toplu taşımaları şehirlerarası ise bazı toplu taşımaları ücretsiz

kullanma imkanına sahiptir. Aynı zamanda havaalanı otoparkların kullanımı, müzeler, ören yerleri, belediyeye ait plajlar ve şezlong kullanımları da engelli bireylere ücretsizdir (<https://www.ntv.com.tr/saglik/engelli-kimlik-kartinin-sagladigi-hak-ve-avantajlar-engelli-kimlik-karti-nerel,siI6NeFuMka6Ocr-nb5XJQ>)

1.5. Türkiye’de Engelli Turizmine Yönelik Örnek Uygulamalar

Tüm insanlar için bir işte çalışma, ihtiyaçlarını karşılamak için alışveriş yapma, dinlenme ve motive olmak için turistik tatiller yapma ve seyahat etmek kavramsal boyutta aynı anlamı taşımakta olup engelli bireyleri de içine alır kapsayıcılıktadır. Özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi, problemlerle karşılaşmadan, fiziksel sakatlığı olmayan diğer bireyler gibi yaşamalarına olanak sağlanması için gerekli çevre düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Toplumlarda herhangi bir engele ya da farklı özelliklere göre ayrılmış olan bireylere uygun özel tasarım, özel ürün, özel mekanlar ya da ayrımcı bir politika değil de yaşamın her alanında herkes için ulaşılabilir, evrensel ve erişilebilir düzenlemeler oluşturulması önemlidir. (Çetin,2022: 72). Bu konuda bazı dünya ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre, engelli turizmine, yatırımlar ve yaptırımlar uygulamaktadırlar. Engelli turizmine dair çalışmalardan bazıları;

Marmaris İçmeler’de faaliyet gösteren ACT Access Centres Türkiye Panorama Park Oteli, “Herkes Engelsiz Tatil” anlayışı ile engellilere yönelik olarak hazırlanmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde özel gereksinimli bireylere yönelik faaliyetlerin bulunduğu konaklama şirketlerinde, transfer için tamamen özel gereksinimli bireylere yönelik araçlar bulundurulması bireysel hareketler daha engelsiz kılınmaktadır (Behramoğlu, 2007: 41).

Ülkemizde, Çanakkale turizm destinasyonunun erişilebilir turizm konusundaki uygunluğunu tespit etmeye yönelik olarak yapılan bir çalışmada, Çanakkale’de bulunan çekim merkezlerinin, özel gereksinimli bireyler açısından turizm faaliyetlerini kısıtlayan ve katılımını önleyen özelliklerinin olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmada ziyaret merkezlerinde özel gereksinimli bireylerin kullanımının yönelik işaretlemelerin, park alanlarının ve işitme engelliler için audio sisteminin bulunmadığı, çoğu konaklama tesislerinde özel gereksinimli bireyler için uygun odaların olmadığı, engelli tuvaletlerinin de neredeyse hiç bulunmadığı belirlenmiştir (Tozlu, Mercan ve Atay, 2012: 13-14).

Turizm yapılarının engelli insanlar için ulaşılabilir olmasını sağlayacak mimari tasarım kriterlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada, Türkiye’deki mevcut otel işletmelerinin engelli konuklara uygunluğunu tespit etmek için İstanbul’daki 10 tane beş yıldızlı otel, otel işletmeleri ve işletmelerin çevreleri, girişleri, sirkülasyon alanları, engelli konukların yatak odaları vb. incelenmiştir. 3 otelin otoparkının engelli misafirlerin kullanımı için uygun olduğu, 7’sinin uygun olmadığı, 7 otelde yolcu indirme bindirme yerlerinin engelli konuklar için uygun olduğu, 3 otelde ise uygun olmadığı tespit edilmiştir. Otellerin %90’ında yaya yolları ve kaldırımlarının engelli misafirlerin kullanımına uygun olduğu, otellerde bulunması gereken rampaların inceleme yapılan otel işletmelerinin %50’sinde ise engelli misafirlerin kullanımına uygun olmadığı bulunmuştur. Araştırmada tuvaletlerin %90’ının koridorların ve iç kapıların %100’ünün, merdivenlerin %80’inin engelli misafirlerin kullanımına uygun olduğu görülmektedir. Bu otellerde bulunan engelli misafir odalarının tamamının da tekerlekli sandalye kullanan engelli misafirlere göre düzenlendiği saptanmıştır. Bu sonuca göre otel işletmelerinin engelli misafir odalarının düzenlenirken engel türlerini dikkate almadıkları görülmektedir. Araştırma sonucunda engelliler için yapılan düzenlemelerin genel olarak yasa ve yönetmeliklerde istendiği için yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Yörük, 2003: 2-170).

İngiltere’de 1995 yılında İngiltere Parlamentosu tarafından kabul edilen “Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası” ile engelli insanlara çekim yerleri ve konaklama işletmelerini de içerek ayrımcılık yapmak, kanuna aykırı hal almıştır (Shaws ve Coles, 2004: 397-400).

Almanya’da görme ve işitme kaybı olan insanlar için Erfurt’ta çeşitli turlar düzenlenmektedir. Baden-Württemberg Barriere Erleben ve MobiDat (Berlin) olarak iki çeşit veri tabanından ulaşılabilir imkânlar hakkında bilgi verilmektedir. Türkiye’de de olduğu gibi demir yolları ulaşımında da engelli bireyler için ulaşılabilir imkânlar sunulmaktadır (Baş, 2012: 59).

İtalya’da 2004 yılında engelli bireylerin doğal alanları gezebilmeleri için bakanlık ve organizasyonların ortak çalışmaları mevcut olup ihtiyaçları halinde bu konuda personel yardımı ve teknik yardım gibi imkânların sağlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda İtalya’da sadece engelli bireylere özel olarak hizmet veren seyahat acenteleri mevcuttur (Ünal Ankaya ve Gülgün Aslan, 2020: 54).

Dünyanın birçok yerinde özel gereksinimli bireylerin turizm faaliyetlerine ulaşabilmesi için yürürlüğe koyulan yasalar çerçevesinde planlanan ve hayata geçirilen çalışılan projeler mevcuttur. Kurulan dernekler ve vakıfların da katkıları ile çalışmaların yürütüldüğü bilinmektedir. Engelli turizmi hususunda verilen emeklerin, ‘olması gereken noktaya’ erişmeyi hedeflese de hala dünya genelinde bu hedefe tam olarak ulaşamadığı da incelenen araştırmalar çerçevesinde görülmüştür (Ünal Ankaya ve Gülgün Aslan, 2020: 54; Baş, 2012: 59; Shaws ve Coles, 2004: 397-400; Yörük, 2003: 2-170; Tozlu, Mercan ve Atay, 2012: 13-14; Behramoğlu, 2007: 41).

2. MÜZE TURİZMİ

Bu bölümde müze kavramının tanımı, gelişimi, Türkiye’ de müze turizmi ve erişebilirlik için yapılması gereken uygulamalardan bahsedilecektir.

2.1. Müze Kavramı ve Müzeciliğin Gelişimi

Müzeler topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, “soyut” ve “somut” insanlık mirasını saklayan, koruyan, sergileyen ve tanıtan kurumlar olarak bilinmektedir. Bu kurumlar ziyarete gelen bireyleri bilgilendirirken aynı zamanda yapılan çalışmalarla kültürün önemli bir parçası olduğunu vurgulamaktadırlar. Yıllar içinde değişime yön veren ihtiyaçlara göre müzelerin işlevleri de artmaya başlamıştır. Müzeler “sürdürülebilirlik”, “erişebilirlik” ve “ziyaret edilirken koruma” kavramlarının ilerlediği ve uygulanabildiği alanlar olduğundan turistler açısından merak edilmeye de başlanmıştır.

Müze kelimesi Latince, Mousa’lar (esin perileri) tapınağı anlamına gelen “museum” ve Eski Yunanca’da “mouseion” anlamına gelmektedir. I. Ptolemaios İskenderiye’de’ “Mouseion” isimli bir tapınak yaptırmıştır. Bu tapınakta kütüphane varlığı, alimlerin istediği kadar kalabileceği, eğitim verebileceği, araştırma yapabileceği bir merkez olması “müze” lerin ve vasıflarının nasıl olduğu konusunda bilgi vermektedir (Karabıyık, 2007:3). International Council of Museums – ICOM müzeyi “Sürekli bir kuruluş olarak, kazanç amacı gütmeyen, toplumun gelişmesine hizmet eden, topluma açık, insanın ve çevresinin görgü tanıkları olan malzemeler üzerinde araştırma yapan, bunları toplayan, saklayan, işleten, aynı zamanda eğitim ve inceleme amacıyla sergileyen bir kuruluş” olarak tanımlamaktadır (ICOM, 2004:222). Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği’ne göre ise “Kültür varlıklarını tespit eden, ilmi metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede tesirli olan daimi kuruluştur” şeklinde isimlendirilmektedir.

Literatürde müze turizmi, kültürel turizm faaliyetleri arasında görülmektedir (Hugles, 2002: 164-175) son zamanlarda insan hayatına yerleşen modernizm kavramı, çağdaş turizm anlayışının yerleştiği ve “çağdaş turist” lerin seyahat edebileceği “yöresel” ve “otantik” değerler ön plana çıkmaya başlamaktadır (Özünel, 2011: 255-262). Bu sebeple çağdaş turistler deniz kenarı gibi doğal güzellikleri olan mekanların yanında

konakladıkları şehirlerdeki tarihi yapıları, müzeleri de çekicilikten dolayı tercih etmeye başlamıştır.

2.2. Mevlana Müze' si ve Erişilebilirlik

Günümüzde müze olarak kullanılmakta olan Mevlana Dergahı' nın yeri, Selçuklu Sarayı'nın Gül Bahçesi iken bahçe, Sultan Alaeddin Keykubad tarafından Mevlâna'nın babası Sultanül- Ulema Bahaeddin Veled' e hediye edilmiştir. Sultanü'l- Ulema 12 Ocak 1231 tarihinde vefat edince türbedeki bugünkü yerine defnedilmiştir. Bu defin gül bahçesine yapılan ilk defindir. Sultânü'l- Ulemâ' nın ölümünden sonra kendisini sevenler Mevlâna'ya müracaat ederek babasının mezarının üzerine bir türbe yaptırmak istediklerini söylemişlerse de Mevlâna "gök kubbeden daha iyi türbe mi olur" diyerek bu isteği reddetmiştir. Ancak kendisi 17 Aralık 1273 yılında vefat edince Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, Mevlâna'nın mezarı üzerine türbe yaptırmak isteyenlerin isteklerini kabul etmiştir. "Kubbe-i Hadra" (Yeşil Kubbe) denilen türbe dört fil ayağı (kalın sütun) üzerine, 130 bin Selçukî dirhemine Mimar Tebrizli Bedrettin'e yaptırılmıştır. Bu tarihten sonra inşâ faaliyetler hiç bitmemiş 19'uncu yüzyılın sonuna kadar yapılan eklemelerle devam etmiştir.

Konya ili geçmişten günümüze birçok kültüre ev sahipliği yaptığından tarihi, kültürel değerleri ve maneviyatı bakımından oldukça köklü bir potansiyele sahiptir (Arat, 2017: 377; Begiç, 2015: 159). Konya' nın sahip olduğu kültürel mirasın turizme kazandırılmasında ise müzeler önemli bir yere sahiptir. Bu müzelerden birisi olan Mevlana Müzesi 1926 yılında "Konya Âsâr-ı Âtîka Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır. Müzenin adı 1954 yılında "Mevlâna Müzesi" olarak değiştirilmiştir (Mevlana, 2023). Etrafindaki mescit, semahane, Şadırvan, Şeb-i Arus havuzu, meydanı şerif, matbah, derviş hücreleri ve çelebi dairesiyle bir külliye halindedir (Yazıcı & Keypour, 2017:310). Mevlana Müzesi'nde yer alan koleksiyonlar ve el yazması eserler insanların kültürel hayatlarına katkıda bulunmaktadır (Bakırcı, 2007: 193). Müzenin içerisinde Mevlâna Hazretleri'ne ve diğer Mevlevilere ait birçok eser yer almakta (Köroğlu ve ark., 2017: 32) ve Hz. Mevlana'ya ait giyim eşyaları, değerli yazmalar, el yazması kitaplar, kilimler, halılar, Mevlevi musiki enstrümanları ve madenden, camdan, ahşaptan yapılmış eserler sergilenmektedir (Kervankıran & Eryılmaz, 2017: 282). Müze birçok gezgin tarafından ziyaret edilmekte (Maç, 2008: 3) ayrıca 21 Ocak 2023 tarihli Cumhurbaşkanlığı

Genelgesi ile Mevlana'yı vuslatının 750. yıl dönümünde anmak amacıyla 2023 yılı "Mevlana Yılı" olarak kabul edilmiştir (Yılmaz & Ulusoy, 2018: 50).

Alanyazın incelendiğinde Mevlana Müzesi'nin erişilebilirliği ile ilgili çalışmaya rastlanmamıştır.

2.3. Dünyada Müze Turizmi

Gelişmiş ülkelerde, müzeler turizmin ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Örneğin Fransa'da son on yılda Paris ve diğer bölgelerdeki Kültür Bakanlığı yönetiminde olan 2.000 müzeye yüz milyonlarca Frank yatırım yapılmıştır. (Herreman, 1998: 9-10). Britanya'da korunması ön görülen 500.000 bina, 17.000 koruma altına alınmış eser, 5.500 koruma alanı bulunmaktadır. Turizm faaliyetleri açısından müzelerden faydalanan İtalya ve Fransa, dünya müze turizmine önemli bir yere sahiptir. Avrupa ülkelerinde insanlar gündüz çalıştıklarından müzelere ziyaretçi çekebilmek için, müze yöneticileri; müze geceleri düzenlemekte ve ışıklandırma yapmaktadırlar. Ayrıca yazın tarihsel dekorlar içinde sahneler kurdurup yaz aylarında burada konserler verdirmekte, operalar temsil ettirmektedir (Özgören, 2007: 44).

Turizm, dünyanın en hızlı büyüyen ihracat sektörlerinden biri olmaktadır. Günümüzde gayri safi yurt içi harcamanın ortalama %9'una katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte son ulaşılan rapora göre 2022 yılındaki uluslararası turist sayısı da 963 milyon kişiye ulaşmış ve bir önceki yıla oranla azalma olmuştur (UNWTO, 2022). Tüm bu bilgiler turizm sektörünün ülke ekonomisindeki önemini açıkça belirtmektedir. Bağlantılı olarak müze turizmine katılan ziyaretçi kitlesindeki artış da bu veriler üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Müzeler, turizm geliri üzerinde önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre; ABD halkının %81'inin eğlenme amacıyla kültürel aktivitelere katıldığı, %69'unun müze ziyaretlerini kültürel bir etkinlik çerçevesinde nitelendirdiği, müzelerden ve tarihi mekanlardan 13 milyar \$'dan fazla gelir sağlandığı belirlenmiştir. Bu da müzelerin turizm gelirleri içerisindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır (Lock, 2018). Kervankiran (2014) müze turizminin turizm üzerindeki etkisini müze turizmine katılan turist sayısının ve gelirlerinin birçok ülkenin toplam ziyaretçi sayısından ve turizm gelirlerinden fazla olduğu yaklaşımıyla açıklamıştır. 2018 yılında Dünya'nın en fazla turist çeken ilk müze Fransa da yer alan Louvre Müzesi' dir.

Bu da müzelerin turizm gelirleri içerisindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır (Lock, 2018). Kervankiran (2014), müze turizminin turizm faaliyetlerine etkisini müze turizmine katılan gezgin sayısının ve gelirlerinin birçok ülkenin toplam ziyaretçi sayısından ve turizm gelirlerinden fazla olduğu yaklaşımıyla açıklamıştır.

2.4. Türkiye’ de Müze Turizmi

Dünyanın önemli ekonomik çalışmalarından biri olan turizm; gayri safi yurt içi hasılanın ve iş gücü istihdamını arttıran sektör olarak bilinmektedir. Bu sebeple, turizm artık bölgesel ve ulusal kalkınma için temel bir araçken aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya da katkıda bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik; turizm destinasyonlarına turist çekmeye devam ederken, kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde geliştirildiğinde bir ürünün uzun ömürlü olmasını sağlamaktadır (Ponte ve ark., 2021:7-15). Turistlere sağlanan destinasyonlar, ziyaretçileri etkilemek veya bir destinasyonu tekrar ziyaret etmeye teşvik etmek amacıyla gelecekteki yatırımın yönünü belirlemek için değerlendirilmektedir (Lee ve Xue, 2020: 393-408).

Turizmde sürdürülebilirlik kavramı; destinasyonlardaki doğal zenginliklerin, himaye altına alınması, büyüleyici güzelliğinin ve devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir turizmde; bireylerin birbirleriyle etkileşim halinde olması ile buldukları çevrenin korunarak, kültürel, ekonomik ve biyolojik farklılıklarına ek olarak, bölgeye gelen ziyaretçilerin ve gelecek kuşakların turizm ihtiyaçlarını karşılayan bir kavramdır. Bu sebeple sürdürülebilir turizmin asıl amacı, bölgedeki mevcut yapıları geliştirerek bireyler üzerindeki etkisini arttırmaktır (Can, 2008: 26).

Müzelerde; bilim, sanat, bölgenin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin de olduğu koleksiyonlar sergilenmektedir (Güleç ve Alkış, 2003: 63-78; Jolliffe ve Smith, 2001:149-172). Bu sebeple kültür turizminin örneğini teşkil eden müzeler kültür kurumları arasında yer almaktadır (Korkmaz ve ark., 2019: 3156-3173) Uluslararası Müzeler Birliği (ICOM) (2022) müzeyi, “Müze, somut ve somut olmayan mirası araştıran, toplayan, koruyan, yorumlayan ve sergileyen, kar amacı gütmeyen, toplumun hizmetinde olan kalıcı bir kurumdur. Halka açık, erişilebilir ve kapsayıcı müzeler, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği destekler. Eğitim, keyif, yansıtma ve bilgi paylaşımı için çeşitli deneyimler sunarak etik, profesyonel ve toplulukların katılımıyla çalışır ve iletişim kurarlar.” olarak tanımlamıştır (Korkmaz ve ark., 2019: 3156-3173). Bu sebeple müzelerde tarihi ve kültürel objeler sergilenirken, insanlığın bilim ve kültür merkezleri

olarak da hizmet etmektedirler. Bölgelerinde yaşayan insanların kültürlerini araştıran, ortaya çıkan bilgiyi paylaşan ve daha fazla kişiye ulaşmalarını sağlayan kurum olarak ta bilinmektedirler.

Türkiye’ de müzecilik çalışmaları, İstanbul’ un fethi ile Osmanlı İmparatorluğu’nun savaşlarda ele geçirdiği ganimetleri Aya İrini Kilisesi’nde toplaması ile başlamaktadır (Ersay Yüksel, 2021: 214). Fransız ihtilalinden sonra Aya İrini kilisesi 1726’da “Dar-ül Eslaha” ismiyle müze olarak ziyarete açılmıştır (Gerçek, 1999: 80). Milli mücadelenin başlamasıyla Atatürk’ ün talimatıyla “Türk Âsar-ı Âtika Müdürlüğü” ismi ile müze müdürlüğü kurulmuştur(Yücel, 1999: 67). 1922 yılında Milli Eğitim Bakanı tarafından “Müzeler ve Âsar-ı Âtika Hakkında Talimat” ismi ile yayınlanan genelge Türk müzeciliğinin gelişimi için önemli bir adım olarak bildirilmiştir (Önder, 1989: 64).

Yıllar geçtikçe tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de müzecilik anlayışı; yenilikçi ve çağdaş bir anlayışa geçmiştir (Çağdaş Müzecilik, 2023). Bu anlayışa göre; somut ve somut olmayan kültürel mirasımızı geleceğe taşımayı hedefleyen müzeler, sadece sergilenmediği aynı zamanda başka işlevleri de yerine getirdiği için karmaşık yapılar haline gelmiştir (Ateşoğlu, 2021: 38). Yıllar geçtikçe ülkemiz “Avrupa’ da Yılın Müzesi” ödülünü kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı 212 müze, 144 ören yeri ve yine Bakanlığın denetiminde faaliyet gösteren 316 kadar özel müze bulunmaktadır (Müzeler, 2023). Son zamanlarda müzecilik, turistlere sergilenen materyallerden yanında, teknolojinin de kullanılması önem taşımaktadır (Boyras, 2012: 28). Teknolojinin kullanılması, turistler ile sergilenen materyaller arasında bir bağlantı olmasını, bu materyallerin anlamlandırılmasını etkilemektedir (Ekiz ve arkadaşları, 2018: 779). Bu sebeple Türkiye’de yenilenen müzelerde insanları bağrına basan görsel ve işitsel gereçlerin desteklendiği, belgesel, interaktif sunum, dijital canlandırma, sanal gerçeklik gözlükleri kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle sanal gerçeklik müzelerdeki çekiciliği arttırmaktadır (Güzel ve Sucaklı, 2020: 80-81).

21.yüzyılda müzeler, geçmişe ait eserleri sergilerken, turistlere farklı izlenimler sunan ve kendini tazeleyen bir anlayış göstermektedir. Bu sebeple Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, insanları birbirine yakınlaştırmak, etkileşimin artması ile turistlere ziyaret yanında yeme- içme gibi temel ihtiyaçlarını da giderebildiği, sosyal ağ sistemlerini arttırabildiği, etkinliklere katılabildiği aktif kurumlara dönüştürülmüştür (Kervankıran, 2014: 352).Bu amaca ulaşabilmek için hali hazırdaki müzelere yeniden revizyonlar

yapılarak, turistlerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek sosyal yaşam haline dönüştürülmüştür (Harmanda ve Ateşoğulları, 2014:278).

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınında müzeye gidemeyen toplum ile etkileşimin devam edebilmesi için, teknolojinin kullanılması önem arz etmektedir. Teknoloji çağında, insan yaşamının her bir alanında müzelerin görünürlüğünü, erişebilirliği ve sürdürülebilirliğini arttırmak için turistlerle iletişim kurulması gerekmektedir (Akça, 2020: 272). Dijitalliğin arttığı dünyada, müzeler eserlerini internet ortamında sunmak, turistlerin eserlere erişebilmesini sağlamak, gençleri müzelerle karşılaştırabilmek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı “Sanal Müze Turu” uygulaması başlatmıştır (Sanal Müze Turu, 2023). Ülkemizde 45 kadar müzenin sanal turu, turistlere sunulmuştur. Gelecek yıllarda bu tarz çalışmaların artmasının erişebilirliğe katkısının olacağı düşünülmektedir.

2.5. Müzelerde Erişebilir Turizm İçin Gerekli Uygulamalar

Ülkemizde çok sayıda müze; özel gereksinimi olan ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, farklı kurumlarla ortaklaşa özel eğitim programları ve sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmektedir. Bu çalışma ile ülkemizde müzeler; engeller kalkıyor sloganı ile özel gereksinimli turistleri müzelere getirerek bilgi aktarımı sağlamaktadır (Erbay, 2017:2).

Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği(TOFD); 2010 yılında “Engelsiz Müze ve Saraylar Projesi” ile Ayasofya için tüm özel gereksinimli bireyleri kapsayan bir proje hazırlamıştır. Projede özel gereksinimli bireylerin ziyaretlerini rahat yapabilmeleri için engelli rampası ve tuvaletleri standartlara uygun hale getirilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ise; İstanbul’un turizm merkezine dönüştürülmesi amacıyla müzelerin erişilebilir olmasını da bu projenin içine dahil etmektedir. Müzelerdeki erişebilirlik, yerli ve yabancı turistlerin, yanlarında refakatçi olmadan ziyaret edebilmelerine ihtiyaç duymadan gezme imkanı sunulmaktadır.

Müzelerin erişebilirliği için iç ve dış mekan düzenlemeleri yapılmaktadır. Sergi ve eğitim alanları özel gereksinimli bireyin ihtiyaç duyduğu gereksinime göre düzenlenmektedir. Müzeye giriş platformları, engelli oto parkı, asansörler, rampalar, koridorlar, tuvaletler, kafeler, zemin etüdü, kütüphaneler gibi alanlar ve ulaşımın kolay sağlanması için düzenlemeler yapılmaktadır.

Bilim ve teknoloji ile ses tabanlı sanal turların ise popülerliği artmaktadır. Özel gereksinimli bireyler müzelerdeki eserlere, müzeye gitmeden uzaktan rahatça erişilebilmektedir. İşitme engelli turistlere eserleri tanıtmak için işaret dilini bilen kılavuzlar eşlik etmektedir. İşitme ve görme gereksinimi olan turistlere dokunmatik ekranlar, hologramlar ile eserler hakkında bilgilerin aktarılması hedeflenmiştir. Müzelerle ilgili olan broşürler Braille alfabesi ile yazılmaya başlamıştır. Bu düzenlemeler toplumu oluşturan insanların hayatlarını aynı şartlarda devam ettirebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

2.6. Müze Turizmi ile ilgili yapılan Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar

Müze turizmi birçok ülkenin gündeminde olan ve popülerliği artan bir sektör olmasından dolayı alanda yapılan çalışmalar oldukça fazladır.

Kıvılcım ve Çalışkan (2022); yaptığı çalışmasında öğrencilerin sanal müze kavramına yönelik görüşlerinin olumlu olduğu, öğrencilerin sanal müzeleri gidemedikleri, gezemedikleri, fiziksel olarak bulunamadıkları ortamlarda eserleri görmek için bir fırsat olarak gördükleri söylenebilir.

Sucaklı ve Güzel (2020); Türkiye’de arttırılmış gerçeklik teknolojisi kullanan müzelerin sayıca az olması bu teknolojinin öneminin henüz yeterince anlaşılmadığı sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Türkiye açısından ele alınmış olan 6 müze incelendiğinde Türkiye’de arttırılmış gerçeklik teknolojisinin henüz dünya standartlarına ulaşamadığı ve genel olarak bu teknolojinin müzenin bütününe entegre edilemediği görülmektedir.

Keskin ve Keskin (2020)’ in çalışmasında katılımcıların algıladıkları hizmet kalitesi ile Hatay Arkeoloji müzesinin yeterli olduğu ve olmadığı alanlar ziyaretçilerin bakış açılarıyla ortaya konulmuştur. Buna göre; genel olarak katılımcıların Hatay Arkeoloji müzesi hizmet kalitesi algılarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilirken, müze reklam ve tanıtım çalışmalarının yeterli olmaması, müze fiziksel mekân ve eserler açısından yeterli olmasına rağmen bilgilendirmelerin yetersiz kalması, müze giriş fiyatlarının bir düzenlemeden geçirilmesi gerekliliği, müze çevresinin düzenlenmesi gerekliliği, araç park yerleri için yeterli alanın olmaması, hatıra ve hediyelik eşya fiyatlarının fahiş olması, müze çalışanlarının somurtkan ve kaba olması gibi olumsuzluklar ön plana çıkmaktadır.

Sürme ve Atılgan (2020)' nın çalışmasında ifadelerin ortalamalarına bakıldığında “Sanal müzenin nasıl kullanılacağını öğrenmek kolay oldu” ifadesinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Araştırmada sanal ortamın kullanılabilirliği ile sanal tur memnuniyeti arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sanal müze sisteminin kullanımının kolay olduğu müze sergilerine daha iyi erişmek ve anlamak için yararlı bir sistem olduğu ve bunun sonucunda da yüksek derecede memnuniyetin sağlandığı bu araştırmada ortaya konmuştur.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde yapılan araştırma hakkında yöntem ve bilgilere yer verilmektedir

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemizde engelli kişilerin kentlere göre dağılımını tahmin eden son araştırma "2011 Nüfus ve Konut Araştırması"dır. Nüfus ve Konut araştırmasına göre; Konya şehri engellilik sıralamasında en son şehirlerden bir tanesi olması, erişilebilirlik açısından eksiklerinin olduğu düşünülmektedir. Bunun örneği olarak medya da yer alan Hürriyet gazetesinin 2020 yılında Engelliler Gününde yapmış olduğu 5 engelsiz müze alanları içinde Mevlana Müzesi bulunmamaktadır. Bu durumda Mevlana Müzesi'nin engelli bireyler için düzenlemelerinin olmadığını bu sebeple sanal gerçeklik gözlüğünün faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacını; engelli bireylerin en temel haklarından bir tanesi olan erişilebilir turizm karşısında karşılaştıkları sorunları belirlemek, bu sorunlara yönelik olarak onların düşüncelerine yer vererek çözüm önerileri üretebilmek, engelli bireylerin erişebilirliğinin yeniden düzenlenerek yaşamlarını sağlıklı sürdüren insanlarda farkındalık yaratmak, engelli bireylerin turizme katılmasına öncülük ederek ülke ekonomisine katkı sağlamak oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın Dizaynı

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:40) Başka bir ifadeyle; kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana çıkarmaktadır. Bu araştırma tasarımında derinlemesine görüşmeler yolu ile araştırmaya katılmayı kabul eden bireylerin belirli bir olguya ilişkin ne deneyimledikleri ve nasıl deneyimledikleri belirlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 39).

Nitel araştırma deseni; araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamalarının birbirleriyle tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Araştırmanın odağını, veri toplama ve analiz yaklaşımlarını belirlemede araştırmacıya yön göstermekle birlikte nitel araştırma desenleri sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş bir

yönlendirme yapmamaktadır. Bu araştırmada ise nitel araştırma desenlerinden biri olan Fenomenolojik (Olgubilim) yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik (Olgubilim) yaklaşımın amacı; yaşanılan dűnyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumları keşfetmektir (Yıldırım ve şimşek, 2016: 73).

Fenomenolojik arařtırma iki dűřünme biçimi ile tanımlanmaktadır;

- 1) Tanımlayıcı Fenomenoloji,
- 2)Yorumlayıcı Fenomenoloji (Patton, 2018).

Tanımlayıcı Fenomenoloji: Günlük hayatta yaşanmış olan durumlar olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacı yaşanılan bir deneyimi anlamlandırmak, bunu gözler önüne sermeyi amaçladığı zaman tanımlayıcı fenomenolojiyi kullanmalıdır. Örneğin, “Başarısızlık öğrencinin çeşitli ilişkilerini nasıl etkilemektedir?” sorusunun cevabını bulabilmek için planlanan araştırma, tanımlayıcı fenomenoloji tasarlanabilir ve veri kaynağı katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler olabilir.

Yorumlayıcı fenomenoloji (Hermenütik): İnsanların hayatlarında karşılaştıkları durumları ve hayat tecrübelerini kullanarak yaşadığı toplumsal, siyasal, kültürel ve tarihsel yapı içerisindeki davranışları anlamaya çalışmaktadır. Bu araştırmada durumun/olayın altındaki kavramlar yorumlanıp, temalar oluşturulmuş, yorumlayıcı fenomenoloji biçimi kullanılmıştır(Yıldırım ve şimşek, 2016: 73).

3.3.Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırmanın sınırlılığını; katılımcıları sadece bedensel engelli bireylerden olduğu ve Sakatlar Derneği Konya şubesi’ ne 01 Mart 2023- 15 Nisan 2023 tarihleri arasında gelen bireylerle gerçekleşmesi oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntemde kullanılan bireysel gerçekeklik evreni ile belirlenmiştir (Yıldırım ve şimşek, 2016:101). Araştırmanın bireysel gerçekeklik evrenini Türkiye Sakatlar Derneđi Konya şubesi’ ne 01 Mart 2023- 15 Nisan 2023 tarihleri arasında gelen bedensel engelli bireyler oluşturmaktadır. Nitel çalışmalarda belli bir örneklem sayısı yoktur. Ancak uzman görüşleri nitel araştırmalar için 12-15 katılımcı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacı, verilerin doğgunluğunu dűřünerek örneklem sayısını 30 kiři olarak belirlemiştir. 30 kiři

ile derinlemesine görüşme yaptıktan sonra veri toplama sürecini sonlandırmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:101).

Araştırmada örnekleme yöntemi; kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi; katılımcılara kolay ulaşılabilen, daha pratik, maliyeti düşük olması sebebiyle de bu yöntem tercih edilmiştir.

3.5. Verileri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri, oluşturulmuş olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu; yapılan tezlerden ve ilgili literatür ikinci olarak özel eğitim bölümü ve turizm bölüm uzmanları ile peer review şeklinde olmuştur. Katılımcıların daha çok katkısını sağlamak amacıyla açık uçlu sorular, sorularda esneklik tanınmış ve görüşmeler güven ilişkisi temelinde gönüllülük esasına dayanarak yapılmıştır.

Araştırmanın verileri “Kişisel Bilgi Formu” (Ek 1) ve “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” (Ek 2) kullanılarak toplanmıştır.

3.5.1. Kişisel Bilgi Formu (Ek. 3)

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu katılımcılara görüşmelerden önce verilmiştir. Form araştırmacı tarafından yapılan tezlerden ve ilgili literatüre dayanarak hazırlanmış olup aynı zamanda özel eğitim bölümü ve turizm bölümü uzmanlarının önerileri ile; içerisinde yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleği, gelir düzeyi, çalışıp çalışmadığı gibi sorular mevcuttur.

3.5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Ek. 3)

Nitel araştırmanın verilerini toplamak için en ideal yöntem derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmelerdir (Mert, 2018). Araştırmaya katılmayı kabul eden her bir katılımcı ile ortalama 8-10 dakika görüşme gerçekleşmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı konu ile ilgili açık uçlu sorular sormuştur.

Uzman görüşleri ile aşağıdaki görüşme soruları bu doğrultuda hazırlanmıştır:

1.Erişebilir turizm denilince ne anlıyorsunuz, erişebilir turizmden beklentileriniz nelerdir?

2. Daha önce turizm deneyimleriniz oldu mu? Son 5 senede katıldığınız turizm aktiviteleriniz nelerdir?

3. Bedensel engelli bireyler için turizmde ne tür engeller vardır, siz en çok hangi engeller ile karşılaştınız?

4. Engelli bireylerin turizm endüstrisine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

5. Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmasının teşvik edilmesine yönelik hangi uygulamalar olabilir?

6. Sanal gerçeklik gözlüğü ile daha önce tecrübeniz oldu mu?

7. Deneyimlemiş olduğunuz sanal gerçeklik gözlüğü ile Mevlana Müzesi seyahatinin size katkıları nelerdir?

8. Sanal gerçeklik gözlüğünün Mevlana Müzesi'nde farklı bir şekilde kullanılmasına yönelik önerileriniz nelerdir?

9. Sizce sanal gerçeklik gözlüğü hangi seyahatler planlanabilir?

Ön çalışma ve veri toplama formlarının düzenlenmesi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan bedensel engelli bireylere açıklama yapılarak Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu doldurulmuştur.

Kişisel Bilgi Formu doldurulmuştur.

Bedensel engelli bireylere sanal reklam ajansı Mevlana Müzesi seyahat ettirilmiştir.

Bedensel Engelli bireyler ile derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu vasıtasıyla sorular sorulup, görüşme kayıt edilmiştir.

Her görüşmeden sonra görüşme kaseti transkript haline getirilip analiz edilmiştir.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği arttırmak amacıyla, bedensel engelli bireylerin görüşleri ayrıntılı olarak alınmıştır.

Uzun süreli etkileşimi sağlamak için, ilk görüşmede bedensel engelli bireylerle ön görüşme yapılmıştır ancak ulaşım problemi yaşamamaları için veri toplama süreci de ön görüşme ile sağlanmıştır.

Katılımcı onayını almak için, görüşmeden sonra araştırmaya katılan bireylerin istedikleri takdirde görüşme kaydı dinletilerek, onay alınmıştır.

Ayrıca araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılara; görüşme esnasında söylediklerinin kayıt edileceği, verdiği bilgilerin bir yerde paylaşılmayacağı ve araştırma harici kullanılmayacağı, araştırmadan ayrılmak istediği anda görüşmeyi sonlandırabileceği, bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okuyup imzalaması gerektiği açıklanarak uygulama kısmına geçilmiştir.

3.6. Ön Çalışma

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun bedensel engelli bireylerde kullanımına yönelik işlevselliği ve uygulanabilirliğini ölçmek için üç bedensel engelli birey ile ön görüşme yapılmıştır. Bu ön görüşme ile araştırma soruları yeniden düzenlenmiş ve ön görüşmeye katılan kişilerin verdiği yanıtlar araştırmaya dahil edilmemiştir. Derneğe gelen araştırmaya katılmayı kabul eden bireylere yarı yapılandırılmış görüşme formu, kayıt cihazı eşliğinde yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır.

3.7. Verilerin Analizi

- Veri toplama sürecinde ses kaydı alınmasına izin vermeyen katılımcılar ve ön görüşme yapılan katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir.
- Görüşmeler yapıldıktan sonra ses kaydı alınmasına izin veren katılımcıların görüşmelerinin içerikleri Microsoft Word programına -transkript edilerek aktarılmıştır.
- Microsoft Word programına aktarılan 8604 sözcük ve 68681 karakterden oluşan görüşmelerden, Citavi 6 programı kullanılarak sık kullanılan ifadeler üzerinden temalar oluşturulmuştur.
- Oluşturulan temalarda yer alan katılımcıların ifadeleri Citavi 6 aracılığıyla Microsoft Office programı üzerine yeniden aktarılmıştır.
- Tema görselleri için Citavi 6 üzerinden belirlenen temalar, XMind programına aktarılmış, zihin haritaları XMind programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

4. ANALİZ SONUÇLARI

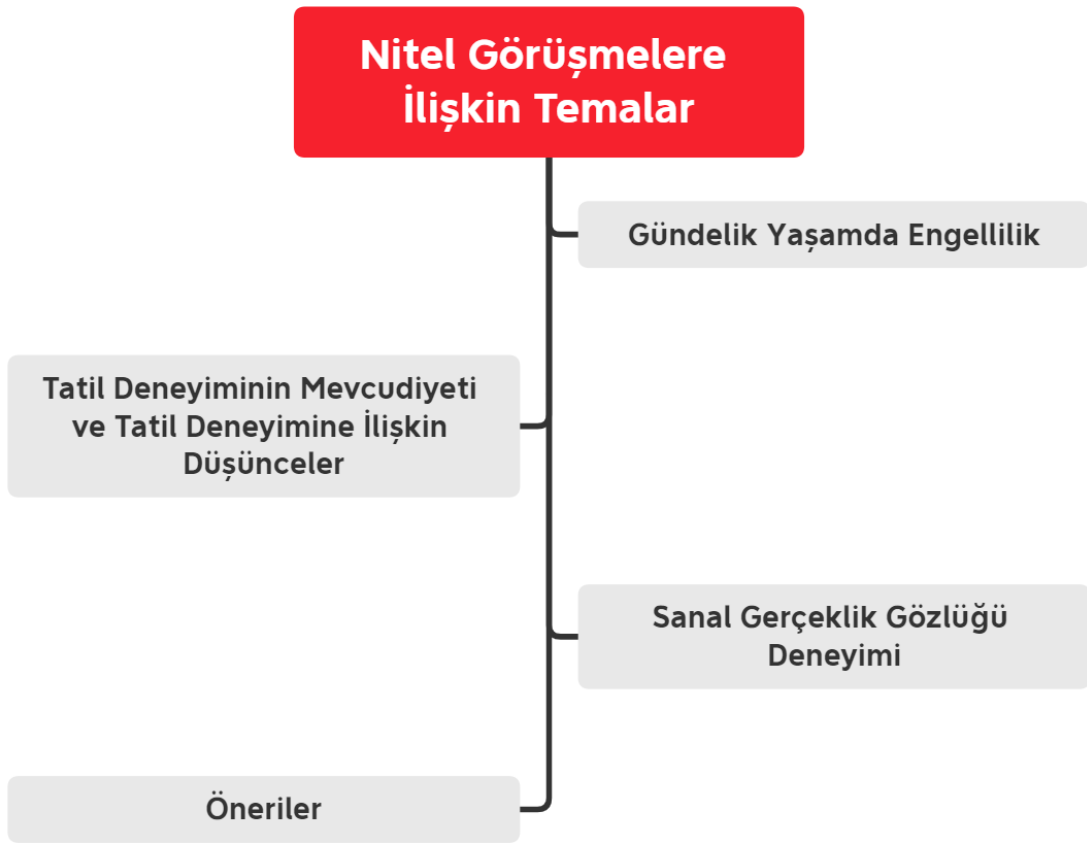
Araştırma kapsamında fiziksel engeli bulunan toplamda 30 bireyle görüşülmüş ve gerçekleştirilen görüşmeler dokümente edilerek dijital ortama aktarılmıştır. 20 Erkek ve 10 Kadınla gerçekleştirilen görüşmelerin içeriği Citavi 6.3.0 programına aktarılmış, daha sonra katılımcıların en çok kullandıkları ifadeler üzerinden temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalara ilişkin görseller ise XMind programı aracılığıyla oluşturularak şematize edilmiştir.

Tablo 1: Nitel Görüşmelerin Gerçekleştirildiği Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet
Katılımcı 1	28	Kadın
Katılımcı 2	35	Erkek
Katılımcı 3	32	Erkek
Katılımcı 4	36	Erkek
Katılımcı 5	34	Erkek
Katılımcı 6	30	Kadın
Katılımcı 7	25	Kadın
Katılımcı 8	25	Erkek
Katılımcı 9	48	Erkek
Katılımcı 10	48	Erkek
Katılımcı 11	42	Kadın
Katılımcı 12	39	Erkek
Katılımcı 13	44	Erkek
Katılımcı 14	28	Erkek
Katılımcı 15	34	Erkek
Katılımcı 16	24	Kadın
Katılımcı 17	31	Kadın
Katılımcı 18	29	Erkek
Katılımcı 19	50	Erkek
Katılımcı 20	21	Kadın
Katılımcı 21	53	Erkek
Katılımcı 22	55	Erkek
Katılımcı 23	30	Erkek
Katılımcı 24	23	Erkek
Katılımcı 25	18	Kadın
Katılımcı 26	24	Kadın
Katılımcı 27	45	Erkek
Katılımcı 28	39	Kadın
Katılımcı 29	42	Erkek
Katılımcı 30	46	Erkek

Toplamda 4 ana temanın oluştuğu görüşme içeriklerinde her bir tema alt temalara göre ayrıntılandırılmıştır. Gündelik yaşamda engelli olmanın çeşitli zorlukları, turizm ve tatil deneyimine ilişkin perspektif, sanal gzlk deneyiminin güçlü ve güçsüz yanları ile turistik etkinliklere daha etkili ve etkin bir biçimde katılabilme önündeki engellerin nasıl kaldırılabilceğine ilişkin önerilerden oluşan 4 tema aşağıda görselleştirilmiş ve daha sonra detaylı bir biçimde bulgulara dnştrlmştir.

şekil 1: Nitel Görüşmelere İlişkin Temalar

4.1. Gündelik Yaşamda Engellilik

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ilk ortaya çıkan tema, engelli olmanın neden olduğu ve sosyokültürel dinamiklerin ön planda yer aldığı gündelik yaşamdır. Buna göre katılımcılar, turistik etkinliklerden bağımsız olarak bazı zorluklar deneyimlediklerini beyan etmiştir. Bu zorluklara ilişkin genel ereve fiziksel imknlara kısıtlı erişim ve ailenin dışarı çıkmaya izin vermiyor olmasıdır.

Şekil 2: Gündelik Yaşamda Engellilik Temasının Alt Temaları

4.1.1. Fiziksel İmkânlara Kısıtlı Erişim

Katılımcıların %26.67'si, turistik etkinlikler olmaksızın gündelik yaşamda da dışarıya çıktıklarında çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını beyan etmiştir. Engelli olmanın doğası gereği getirdiği zorlukların evin dışında da derinden deneyimleniyor olması, katılımcıların motivasyonel anlamda olumsuz etkilenmesine ve turistik etkinliklerin getirebileceği zorlukları göz önünde bulundurarak tatil faaliyetlerini ötelemelerine neden olabilmektedir.

"Engelli rampaların olmaması, merdivenlerin olması bizim ulaşımımızı engelliyor, Örneğin yüksek bir yere çıkarken asansör ve rampanın olmayıp merdiven olması ya da yokuş yukarı çıkmak büyük bir sorun oluyor yardıma ihtiyaç duyuyorum." (Katılımcı 1, 28 Yaşında, Kadın)

"Ailemle sadece bayramlarda bayram gezmesine gidebiliyorum. Onda da herkese değil. Çünkü engelli rampası çoğu apartmanlarda yok." (Katılımcı 20, 21 Yaşında, Kadın)

Katılımcılar, sıkça yardıma ihtiyaç duyduklarını ifade ederek evin dışında olmanın yanındakilere de çeşitli zorluklar oluşturabileceğinin altını çizmektedir. Bu durum, engellilerin dışarıya çıkma ve tatile gitme gibi evin dışında bir etkinliğe katılırken tereddüt yaşamasına neden olmaktadır. Böylece olumsuz duygu durumun da gündelik yaşamda engelli olmanın getirdiği zorluklarla pekiştiği görülmektedir.

4.1.2. Ailenin Dışarı Çıkmaya İzin Vermemesi

Engellilerin dışarıya çıkmadaki düşük motivasyonlarına ek olarak katılımcıların %53.33'ünün ailelerinin de bu duruma ortak olduğunu belirtmesi, engelli bireylerin

sosyokültürel olarak yaşamlarının büyük çoğunluğunu evin içerisinde geçirmelerine neden olabilmektedir.

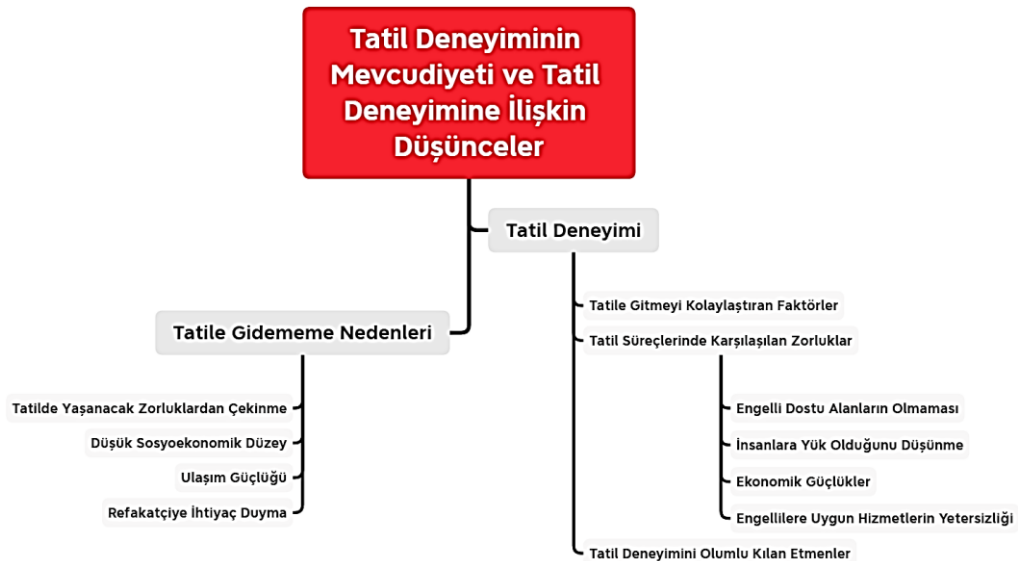
"Yanımda annem olmadan kapının önüne bile çıkmama izin verilmiyor. Galiba benim engellerim sadece bedensellikten ziyade biraz da kültürel."
(Katılımcı 20, 21 Yaşında, Kadın).

Engellilerin dışlanma korkusu, refakatçiye ihtiyaç duyması ve engelli dostu alanlara mecbur olması, temelde sosyokültürel yapının bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Nitekim aile bireylerinin de engellileri sosyal etkinliklere katılma konusunda desteklememesi, mikro düzeyde aile dinamiklerinin bu bağlamda tutucu tarına işaret ederken makro çerçevede engelli dostu alanlarla da ilişkili olarak değerlendirilmekte ve engellilerin gündelik yaşamda olduklarından daha az bir görünürlüklerinin olmasına sebebiyet vermektedir.

4.2. Tatil Deneyiminin Mevcudiyeti ve Tatil Deneyimine İlişkin Düşünceler

Gündelik yaşamda karşılaşılan sosyokültürel sorunların yanı sıra bazı katılımcılar tatil deneyimlerine ilişkin de çeşitli güçlüklerin yaşandığını belirtmiş ve bu ekseninde tatil olgusuna ayrıca bir tema oluşturulmuştur. Buna göre; tatil deneyiminin doğrudan değerlendirilmesinin yanında tatile gidemeyen bazı katılımcılar da bu durumun nedenlerine göre bazı kategorilerden bahsetmesi, ilgili temanın alt temalarını meydana getirmiştir.

Şekil 3: Tatil Deneyiminin Mevcudiyeti ve Tatil Deneyimine İlişkin Düşünceler Temasının Alt Temaları

4.2.1. Tatil Deneyimi

Katılımcıların 43.33'ü tatile gittiklerini ve çeşitli turistik etkinliklere katıldıklarını belirterek bu durumun kendilerinde uyandırdığı olumlu ve olumsuz durumlar üzerinde durmuştur.

"Erişebilirlik denince annem olmadan istediğim şeyleri özgürce yapabilmek geliyor aklıma.Turizm faaliyetine de ailemden biri olmadan katılabilmek."
(Katılımcı 7, 25 Yaşında, Kadın)

Tatil olgusunun özellikle "erişebilirlik" kavramıyla ilişkilendirildiği görülen bu bölümde engelli bireylerin bazı özelliklerinin tatile gitme deneyimini niceliksel olarak artırdığı gözlenmiştir. Öte yandan tatil sürecinde yaşanan zorluklar ve tatil deneyimi sırasında olumlu duygu duruma katkı sağlayan bağlamlara da değinilmiş, bu çerçevede tatil deneyimi teması üç alt temaya göre ayrıntılı olarak işlenmiştir.

4.2.1.1. Tatile Gitmeyi Kolaylaştıran Faktörler

Bazı etmenlerin tatil deneyimini niceliksel olarak artırdığının keşfedildiği çalışmada tatil deneyimi olan katılımcılar sosyal aktivitelere katılıyor olmasının avantajlarından bahsetmiştir.

"Derneğimizin bazen düzenlemiş olduğu aktiviteler var bunlara katılmaya gayret gösteriyorum fakat imkanlar dahilinde daha hiç şehir dışına çıkamadık." (Katılımcı 29, 42 Yaşında, Erkek)

"Derneklere aktif üye olduğumdan turizm turlarına katılıyorum, Pamukkale'ye ve Efes Antik Kenti'ne gittim." (Katılımcı 12, 39 Yaşında, Erkek)

Sivil toplum faaliyetleri gibi sosyal aktivitelere katılmanın önemli ölçüde tatile gitme deneyimini yordadığı görülen çalışmada engelli bireylerin zaman zaman sivil toplum kuruluşları aracılığıyla tatile gidebildikleri öğrenilmiştir(%6). Bu nedenle sivil toplum faaliyetleri gibi sosyal aksiyonların engellilerin turistik etkinliklere katılımını artırabildiği belirlenmiştir.

"Ben sporcu olmadan önce bu denli gezip tozamadım nedeni ise dışlanmamızdı. Ama şimdi öyle değil sporcu olmamız bize itibarda kazandırdı"

tüm engelli bireylerin itibar kazanmasını temenni ediyorum." (Katılımcı 14, 28 Yaşında, Erkek)

"Turizm deneyimlerim oldu. Bilek güreşçisi olduğum için hemen hemen bir çok şehre gitme fırsatı yakalım." (Katılımcı 3, 32 Yaşında, Erkek)

Bu noktadaki diğer bir konsept ise sporcu olmaktır(%3). Engelli bireyler içerisinde özellikle spor faaliyetlerine katıldıklarını belirtenlerin çeşitli tatil deneyiminin olduğunu beyan etmesi öz yeterlik algısı ve özgüven gibi psikolojik sağlamlıkla ilgili olan hususların gündelik yaşama ve turistik etkinliklere katılımı artırabildiği keşfedilmiştir. Bu doğrultuda kişisel dinamiklerin de tatil deneyimini önemli ölçüde etkileyebildiği belirlenmiştir.

"Bizler genellikle istediğimiz yere gidebiliyoruz bunun sebebi ise iş ile alakalı olmamız her zaman bir rehberimiz mevcut." (Katılımcı 14, 28 Yaşında, Erkek)

Çalışmakta olan engelli bireylerin de zaman zaman tatillere gittikleri olgusu, mevcut çalışmada ulaşılan bulgulardan bir diğeridir(%6). Bu bulgu ile birlikte gündelik yaşamda sosyal aktivitelere katılma eğiliminde olmanın ve evin dışında bir sosyal alanın inşasının tatil deneyimini artırdığı söylenebilmektedir.

"Evet, benim akülü arabam olduğu için bir yerlere ulaşabilmem biraz daha kolay. İstanbul'a gitmişim. Çok kalabalık bir şehir, birde orada akrabalarım vardı onlar bana epey destek olmuşlardı." (Katılımcı 17, 31 Yaşında, Kadın)

Bu tür sosyal aksiyonların dışında bazı katılımcıların ekonomik olarak görece daha iyi durumda olmaları da tatile katılmalarını artırabilmektedir. Nitekim turistik etkinliklerin önemli bir gider kalemi olması, ekonomik durumun elverişliliği ile yakından ilişkili bir alana denk gelmektedir.

4.2.1.2. Tatil Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar

Engelli bireyler, tatil deneyimlerinden her zaman olumlu olarak bahsetmemiştir. Tatil süreci sırasında çeşitli güçlüklerin olduğuna değinen katılımcılar, daha çok engelli dostu alanların olmaması, insanlara bir yük olduğunu düşünme ve ekonomik güçlüklerle değinerek tatil etkinliklerinin pek çok dezavantajı da beraberinde getirebileceğini ifade etmiştir.

Engelli Dostu Alanların Olmaması

Tüm tatil beldeleri ve otellerde engelli dostu alanların olmaması, katılımcıların (%18) en sık değindiği olumsuz noktalardan birini teşkil etmektedir. Buna göre; tatile gidildiğinde özellikle deniz kenarlarında ve otel odalarında engellilerin fırsatlara erişimini kolaylaştırıcı alanların yer almadığı öğrenilmiştir.

"Daha önce turizm deneyimim oldu. Mersin'e gitmiştik. Deniz için. Gittiğimizde çok sıkıntı yaşadım. Bir daha da gidemedim. Tekerlekli sandalyemi kumda yürütmek çok zor olmuştu." (Katılımcı 10, 48 Yaşında, Erkek)

"Deniz tatiline gitmek istesiniz mesela çok basit olacak ama kumdan şezlonglara gidemiyorsun, otobüse binemiyorsun, tuvaletlere giremiyorsun." (Katılımcı 26, 24 Yaşında, Kadın)

Deniz turizminin engelli bireylerin en çok istedikleri temayı oluşturmasının yanında bu bölgelerde engelli dostu alanlara daha fazla ihtiyaç duyulduğu da edinilen bulgular arasında yer almaktadır. Engelli bireylerin deniz kenarlarında tekerlekli sandalyeleri kullanamamaları, bu süreçteki deneyimin oldukça olumsuz olmasıyla sonuçlanabilmektedir.

"Çok fazla engel var. Tuvaletlerin olmaması olsa da bir tane olması, engelli rampalarının olmaması, ekonomik yetersizlikler, asansörlerin dar olması, şehirlerarası otobüslerin engelliler için bir uygulamasının olmaması. Ben en çok tuvaletlerle ilgili engel yaşıyorum." (Katılımcı 7, 25 Yaşında, Kadın)

"Bazı otellerde yemek yenilen yerler ana binanın dışında ve asansör yok. Mesela ben bir tatil için otel bakarken özellikle arayıp sorma ihtiyacı duyuyorum." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

Diğer taraftan otel odalarının küçük olması, engelli rampalarının ve asansörlerin yetersiz olması, engellilere uygun tuvalet sayısının yetersizliği gibi hususlar da engellilerin tatil deneyimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu tür deneyimlerin olması engelli bireylerin yeniden tatile gitme motivasyonlarını da önemli ölçüde düşürebilmektedir.

Bu noktadaki diğer bir bulgu ise otellerin tanıtıcı bilgilerinde engellilerin ihtiyaç duyabileceği bilgilerin sunulmamasıdır. Katılımcıların bir kısmı otelleri arayarak bu tür bilgileri edinebildiğini belirterek sürecin kendileri için zorlu yanlarına atıfta bulunmuştur.

İnsanlara Yük Olduğunu Düşünme

Engelli dostu alanların olmamasına paralel olarak pek çok katılımcının(%54) yakınlarına yük olduğun düşünmesi, tatil deneyimini olumsuz etkileyen diğer bir başlığa işaret etmektedir.

"En son Mevlana Müzesi'ne gitmiştım. Onda da merdivenler vardı. O merdivenlerden çıkıp inemediğim için tam da göremedim. Yanımda annem vardı baya zorlandı. Ondan sonra da bir daha gitmedim insanlara yük olmamak için bir yere." (Katılımcı 26, 24 Yaşında, Kadın)

Buna göre; engelli bireyler tatil süreçlerinde bir refakatçiye normalden daha fazla ihtiyaç duyabilmekte, bu durum da tatil deneyiminin psikolojik olarak olumsuz bir etki uyandırmasına neden olmaktadır.

Ekonomik Güçlükler

Engelli bireylerin tatil deneyimlerinin olumsuz seyretmesine neden olan diğer bir bağlam ise ekonomik güçlüklerdir. Katılımcıların %50'si, bu noktaya değinerek tatilde istedikleri gibi bir otelde kalamadıklarının altını çizmiştir.

"Ben etkisinin olduğunu düşünmüyorum sadece büyük otellerde ve resmi kurumlarda engelliler için alanlar mevcut 3 yıldızlı bir otelde yok mesela hepsinde." (Katılımcı 15, 34 Yaşında, Erkek)

"En çok maddi imkansızlıklar sıkıntı, oteller in asansörleri sıkıntı, odalar küçük olunca tekerlekli sandalye ile girebilmek sıkıntı, odalar normal insanlara göre dizayn edildiğinden tuvalet ve banyolar sıkıntılı oluyor." (Katılımcı 9, 48 Yaşında, Erkek)

"Bizim maaşımız da yetersiz, 3-5 yılda bir gidebilirsek tatile şükrediyoruz." (Katılımcı 10, 48 Yaşında, Erkek)

Tatile gittiğini belirten katılımcıların %86'sı, ekonomik konjonktüre bağlı olarak bu deneyiminin seyrek bir nitelikte gerçekleşebildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla tatil deneyimi, sosyoekonomik durum ile yakından ilişkili bir bağlamı oluşturmaktadır.

"Engelli bireyler turistik yerlerin hepsinde rahat edemiyor maalesef sadece lüks yerlerde engelliler için yerler mevcut buda bireyin her yere ulaşımını zora sokmaktadır." (Katılımcı 23, 30 Yaşında, Erkek)

"Engelliler için dizayn edilmiş otel odalarında ise biraz bütçemizi aşıyor." (Katılımcı 26, 24 Yaşında, Kadın)

"Biz otel bulmakta zorlanıyoruz her otelde engelliler için bir altyapı yok maalesef sonradan inşa edilen yada lüks otellerde mevcut bu büyük bir sorun bizim için." (Katılımcı 28, 39 Yaşında, Kadın)

Sosyoekonomik düzeye paralel olarak katılımcılar, kendilerine uygun otellerin görece çok daha maliyetli olduğunu, bu nedenle daha düşük nitelikli otellere gidebildiklerini belirtmektedir. Böylece engelli dostu alanları olan otellerden söz edilebiliyor olsa da bunun maliyetinin yüksek olması nedeniyle bu tür otellerin tercih edilebilmesi bir seçenek olmaktan çıkmaktadır.

Engellilere Uygun Hizmetlerin Yetersizliği

Diğer bulgularla benzeşen bir nokta olarak engelli bireyler, otellerin engellilere uygun alanlar oluşturmamasının bir tercih olduğunu ve kendilerini bu nedenle dışlanmış hissettiklerini beyan etmiştir.

"Ekonomik olarak olur mu bilmiyorum ben vicdani yöndeyim, her 10 bireyden 3 tanesi engelli fakat uygulanan hizmetler 1 bile değil bu da bizleri üzüyor." (Katılımcı 12, 39 Yaşında, Erkek)

"Biz azınlıktır bu nedenle olanaklar ve imkanlar kısıtlı denecek kadar az." (Katılımcı 30, 46 Yaşında, Erkek)

Otellerde engellilere uygun hizmet alanlarının sınırlılığı, engellilerin yeniden tatil tercihi yapmalarını engelleyen önemli bir bulgu olarak araştırma sürecinde edinilen temalar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla engelliler için sosyoekonomik durumun yanı

sıra işletme olarak otelcilik anlayışının da tatil süreçlerini sınırlayıcı etkisinden bahsettiği belirlenmiştir.

4.2.1.3. Tatil Deneyimini Olumlu Kılan Etmenler

Araştırmaya katılan katılımcılar, daha çok tatil deneyiminin zorluklarına vurgu yapmıştır. Öte yandan az sayıda olumlu noktanın olduğundan da söz etmek mümkündür.

"Liste epey uzun fakat en çok zorlandığım ise engelli birey yolu ve engelli tuvaletleri, mesela tuvaletlerde tutunma yeri bile beni mutlu ediyor."
(Katılımcı 12, 39 Yaşında, Erkek)

Buna göre; katılımcılar engelli dostu alanlarla karşılaştığında tatil deneyimlerinden oldukça memnun bir şekilde ayrılmaktadır. Dolayısıyla engelli dostu alanların olması, engelliler için pek çok potansiyel olumlu faktörler içerisinde en kritik olanına denk gelmektedir.

4.2.2. Tatile Gidememe Nedenleri

Bazı katılımcıların tatil deneyimlerinin olmasının yanı sıra bazı katılımcılar ise hiç tatile gidemediklerini beyan etmiştir. Bu durumun çeşitli nedenlerinin olduğu öğrenilmiş ve katılımcıların tatile gidememe nedenleri ayrıntılandırılmıştır. Genel olarak yaşanacak zorluklardan çekinme, düşük sosyoekonomik düzey, ulaşım gücü ve birine ihtiyaç duyacak olmanın ifade edildiği bu bölümde katılımcı ifadeleri alt temalara uygun olarak detaylandırılmıştır.

4.2.2.1. Tatilde Yaşanacak Zorluklardan Çekinme

Katılımcıların %33'ü, tatile gitmeleri halinde otellerde yeterince düzenlemelerin olmamasına bağlı olarak çeşitli zorluklarla karşılaşacağını belirtmiş, bu nedenle tatile gitmedikleri ve turistik etkinliklere katılmadıklarını belirtmiştir.

"Ulaşım ile ilgili engeller, maddi imkansızlıkla ilgili engeller, çoğu turistik yerlerde engelliler için hiçbir düzenleme yok. Tuvaletler, otel odalarında düzenlemeler yok." (Katılımcı 21, 53 Yaşında, Kadın)

İşletme faktörüne değinilen bu temada katılımcılar yeterli düzenlemelerin olması durumunda turistik etkinliklere katılabileceklerini ifade etmiştir. Bu durum, makro düzenlemelerin gerekliliğinin de altını çizmektedir.

4.2.2.2. Düşük Sosyoekonomik Düzey

Pek çok uygun fiyatlı otellerde engelli dostu alanların olmaması ve küçük odaların yer almasına bağlı olarak engelli bireylerin bu bölgelere gidemedikleri olgusu bir önceki temada ayrıntılandırılmıştır. Öte taraftan katılımcılar, engelli dostu alanların olduğu otellerin maliyetleri nedeniyle tatile gitmedikleri ve gidemediklerini açıklamıştır.

"Günümüz şartlarında maddiyattır en büyük engel. Tabi tekerlekli sandalyeye bağımlı olanlar için de oldukça zor. Çünkü ben bu halimle dolmuşa, otobüse binerken zorlanıyorum. Hatta toplum o kadar duyarsız ki engellilere, yaşlılara yer veren bile olmuyor. İnsan bir süre sonrasında dışarı çıkmaya korkuyor." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

"Benim öyle deniz tatili deneyimim hiç olmadı. Gitmeyi çok istedim ama parasızlıktan gidemedim." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

"Daha önce turizm gibi hiçbir seyahate katılmadım. Çocuklarım var. Zaten koltuk değneklerine mahkum olduğum için boşandı eşim. Maddi imkansızlıktan dolayı gidemedim hiçbir yere." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

"Daha önce turistik amaçlı Muğla'ya gittim. Bu da beş sene önceydi. Şu an bütçem tatil yapmak için pek uygun değil." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

"Öncelikle maddi olarak iyi bir durumda olmamız gerekir. Maddi gücümüz yerine geldikten sonra kalacağımız otellerin engellilere uygun olması gerekir." (Katılımcı 2, 35 Yaşında, Erkek)

"Maddi durumum iyi olsaydı belki turizm e erişebilirdim." (Katılımcı 5, 34 Yaşında, Erkek)

Katılımcıların en sık değindiği olgu olarak düşük sosyoekonomik düzey, turistik etkinliklere katılma talebi olmasına rağmen bu durumun gerçekleşmemesine yol açmaktadır. Sosyoekonomik anlamda tatilin getireceği maliyetler arasında refakatçi kalemi de belirtmiş, bu nedenle ödenecek potansiyel ücretlerin çok fazla olduğu söylenmiştir.

"Hiç turistik bir gezim olmadı. Param olmadığından, yanımda birilerini de götürmem gerektiğinden, zaten şu an her şey çok pahalı, karnımızı doyurabildiğimize şükreder olduk." (Katılımcı 16, 26 Yaşında, Erkek)

Engelli bireylerin tatil süreçlerinde refakatçiye ihtiyaç duyması, gider kalemini artırmakta, böylece tatilin talep edilebilir bir nitelik taşımamasına yol açmaktadır.

4.2.2.3. Ulaşım Güçlüğü

Araştırmaya katılan katılımcılar, tatile gitmemelerinin bir diğer nedeni olarak ulaşım süreçlerinde yaşanacak zorluklara değinmiştir. Ulaşımın engelli bireyler için daha meşakkatli olması, tatil beldelerine erişimi engelleyebilmekte, böylece engelli bireylerin tatil deneyimlerini sınırlamaktadır.

"Mesela şehirlerarası otobüslerde de engelliler için bilet indirimi ya da o merdivenlerden çıkabilmek için bir kolaylık olmalıdır. Trenlerde indirim oluyor ama ona da gidebilmek için dolmuşa binmek gerek. Her türlü ulaşım ile ilgili sıkıntılar yaşanıyor." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

"Mesela asansörlü transfer araçları olsa ve bu bazı firmalarda olsa ulaşım sorunu da biraz çözülmüş olabilir." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

"En önemli engel maddi imkansızlık ve birine bağımlı olmak. Yanımda biri olmadan dolmuşa bile binemem. Tramvaya zor gidebilirim. Ulaşım önemli bir sorun." (Katılımcı 19, 50 Yaşında, Erkek)

Tatil bölgelerine ulaşımın zorluğunun yanında bazı turistik etkinliklerin de doğası gereği çeşitli zorluklarının olması, bu tür faaliyetlere olan talebin karşılıksız kalmasına yol açabilmektedir.

"En büyük engel ulaşım. Ulaşım konusunda kolaylık ve düzenlemeler yapılmalı. Dağ turizmi yapmayı mesela çok isterim ama bu tekerlekli sandalye ile çok zor olur. Bunun için düzenlemelerin yapılırsa çok güzel olur." (Katılımcı 8, 25 Yaşında, Erkek)

Özellikle dağ turizmi gibi noktalarda engelli bireylere uygun planlamaların olmaması, tatil etkinliklerinin de sınırlı bir alanda kalmasına yol açabilmekte, böylece erişilebilirlik olgusuna zarar verebilmektedir.

4.2.2.4. Refakatçiye İhtiyaç Duyma

Engellilerin tatile gitmemeyi tercih etmesinin son teması ise birine duyulan ihtiyacın kendilerini psikolojik olarak olumsuz etkilemesidir. Katılımcıların %43'ü, bu sorunun altını çizerek yanlarındaki bir refakatçiye yük olma korkusunun tatile gitmeme tercihine yol açtığını belirtmiştir.

"Daha önce turizm deneyimim olmadı. Konya da Aziziye Camisi'ne gitmeyi çok istedim fakat kimse götürmedi. Aslında çok gidip görmek istediğim yerler var. Mesela hiç deniz görmedim. Tabi ki televizyonda görüyoruz ama hiç dalga sesini dinlemedim." (Katılımcı 16, 26 Yaşında, Erkek)

"Haliyle yanımda biri olmadan şu an bir yere gidemiyorum." (Katılımcı 19, 50 Yaşında, Erkek)

"En önemli engel maddi imkansızlık ve birine bağımlı olmak. Yanımda biri olmadan dolmuşa bile binemem. Tramvaya zor gidebilirim. Ulaşım önemli bir sorun." (Katılımcı 19, 50 Yaşında, Erkek)

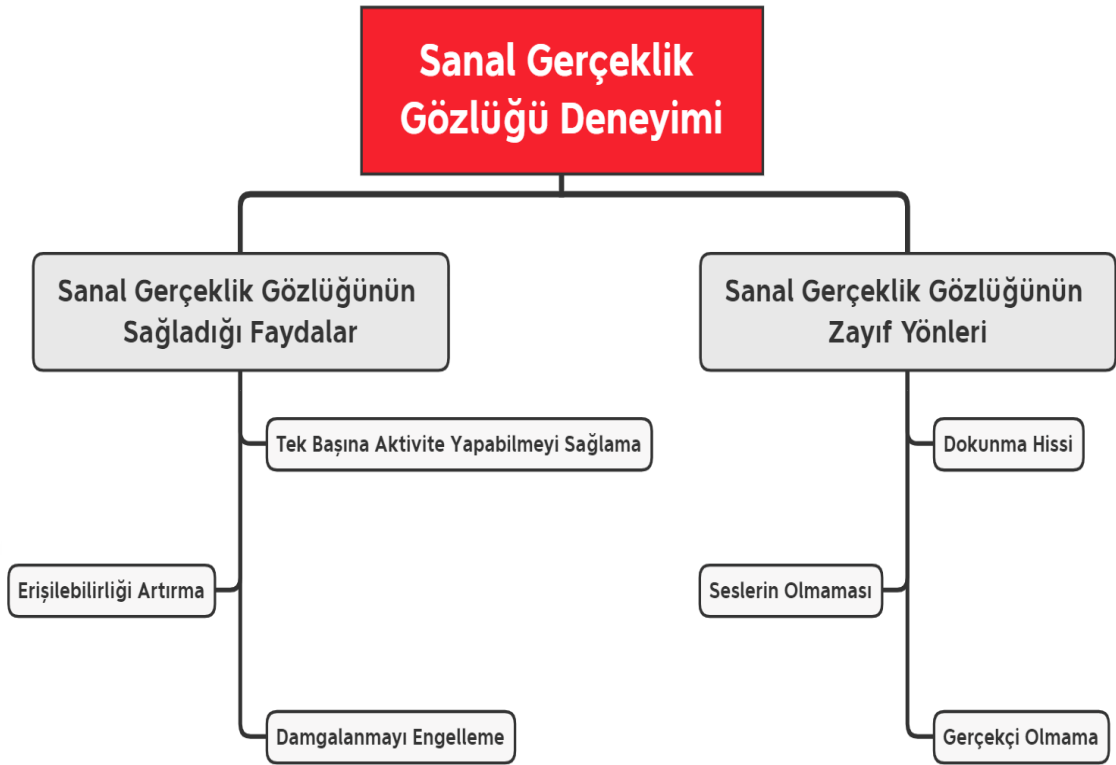
"Bana göre en büyük engel birine bağımlı olmak. Bağımlı olduğum için genelde kimse beni bir yere götürmek istemiyor. Sonuçta bağımlı olduğum kişilerde dinlenmek ya da kendilerine göre program yapmak istiyor. Birine bağımlı olduğum içinde bir yere gitmek istemiyorum. Gitsem de bütün gözler bizim üzerimizde oluyor. Sanki bizim hakkımız yokmuş gibi davranıyorlar." (Katılımcı 6, 30 Yaşında, Kadın)

Katılımcıların tatil süreçlerinde bir refakatçiye ihtiyaç duyuyor olması, engelli dostu alanların az olmasıyla yakından ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Böylece refakatçiye duyulan ihtiyaç artmakta ve bir refakatçi olmadan herhangi bir turistik etkinliğe katılma potansiyeli düşmektedir.

4.3. Sanal Gerçeklik Gözlüğü Deneyimi

Araştırma sürecinde katılımcılara sanal gerçeklik gözlüğüyle Mevlana Müzesi gezdirilmiş ve bu gelişmenin turistik etkinliklere katılımı ve erişim kapasitesini nasıl etkileyebileceğiyle ilişkili ifadeler bir araya getirilmiştir. Buna göre; sanal gerçeklik gözlüğünün sağladığı faydalar ile sanal gerçeklik gözlüğünün zayıf yönlerine atıfta bulunulmuş ve bu iki başlık alt temaları oluşturmuştur.

Şekil 4: Sanal Gerçeklik Gözlüğü Deneyimi Temasının Alt Temaları

4.3.1. Sanal Gerçeklik Gözlüğünün Sağladığı Faydalar

Katılımcıların % 80'i sanal gerçeklik gözlüğü deneyiminden oldukça memnun ayrılmıştır. Bu deneyime ilişkin olumlu yönlere ilişkin atıflarının toplandığı ilgili temada katılımcıların genel olarak tek başına aktivite yapabilmeleri, erişilebilirliğin artırılması ve damgalanmayı engelleme hususlarına değindiği görülmüştür.

4.3.1.1. Tek Başına Aktivite Yapabilmeyi Sağlama

Katılımcıların turistik etkinliklere katılımını en çok sınırlayan olgulardan birinin refakatçiye ihtiyaç duyma olduğu yukarıda açıklanmıştır. Öte yandan sanal gerçeklik gözlüğü deneyiminin de en kritik avantajının refakatçi ihtiyacını ortadan kaldırması olarak betimlenmesi, bu konudaki ihtiyacı da açığa çıkarmaktadır.

"Yanımda biri olmadan ilk kez bir aktivite yapabilmek beni mutlu etti."

(Katılımcı 10, 48 Yaşında, Erkek)

"Beni özgür hissettiren, mutlu eden, insanların o kötü bakışlarının olmadığı, kendime güvenin geldiği bir uygulama oldu. Bu teknolojiyi denettirme fırsatı sağladığınız için teşekkür ederim." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

"Kendi başıma yapabildim. Sanki Mevlana Müzesi'nin gerçekten içindeydim. Elimi uzatsam dokunabilecektim. Çok güzel bir his." (Katılımcı 19, 50 Yaşında, Erkek)

"Kendimi ilk kez iyi hissettim. Yanımda kimse olmadan bir şeyler görebildim. Özgür ve mutlu olduğumu düşündüm." (Katılımcı 20, 21 Yaşında, Kadın)

Katılımcılar, sanal gerçeklik gözlüğü deneyiminden bahsederken "özgür olma", "iyi olma", "iyi hissetme" gibi psikolojik iyi oluş haliyle yakından ilişkili olan kavramlara değinmesi, sanal gerçeklik gözlüğünün önemli bir dezavantajın etkisini hafifletebildiğinin en kritik göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

"Çok keyifliydi. Yanımda biri olmadan ilk kez bir aktivite yapabilmek beni mutlu etti. Birde gerçekten o anı yaşayabiliyormuşum gibi hissettim." (Katılımcı 9, 48 Yaşında, Erkek)

"Hem çok mutlu oldum hem de kendimi ilk defa özgür hissettim. Meğer yanımda bir refakatçi olmadan kendi başıma bir şeyler yapabilmek ne kadar güzelmiş." (Katılımcı 8, 25 Yaşında, Erkek)

Bunun yanında refakatçinin olmayışının da pek çok katılımcı tarafından önemli bir avantaj olarak belirtilmesi, engelli dostu alanlara duyulan ihtiyacı da açığa çıkarmaktadır.

4.3.1.2. Erişilebilirliği Artırma

Katılımcıların %40'ının tatil deneyimini hiç yaşayamadığı ve bunun çeşitli nedenleri olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Sanal gerçeklik gözlüğünün ise tatil deneyimini kolaylaştırması, bu çerçevede erişilebilirliğe yönelik farklı bir başlık açılmasını gerekli kılmıştır.

"Teknoloji ne kadar gelişmiş. Çok güzel çok hoş. Mevlana müzesini görebildim. Hiç gitme fırsatım olmamıştı." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

"Kendimi ilk kez iyi hissettim. Yanımda kimse olmadan bir şeyler görebildim. Özgür ve mutlu olduğumu düşündüm." (Katılımcı 20, 21 Yaşında, Kadın)

Katılımcıların yanlarında refakatçi olmaksızın turistik bir etkinliğe katılmış olması, kendileri nezdinde erişilebilirliği büyük ölçüde sağlayan bir konsept olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede sanal gerçeklik gözlüklerini katılımcılar erişilebilirlikle özdeşleştirmiştir.

4.3.1.3. Damgalanmayı Engelleme

Katılımcıların refakatçiye ihtiyaç duyması ve evin dışında çeşitli zorluklarla karşılaşması, çevredeki bakışlardan rahatsızlık duymalarıyla sonuçlanmakta, bu durumda kendilerini psikolojik olarak olumsuz etkileyebilmektedir.

"Gerçeğini yansıtmasa da hiç gidemeyenler için gayet güzel bir etkinlik oldu. Toplum içinde damgalanmadan, tüm bakışları üstüme çekmeden, rahat bir şekilde seyahat etme fırsatı yakalamak güzeldi." (Katılımcı 4, 36 Yaşında, Erkek)

Sanal gerçeklik gözlükleri ile birlikte katılımcıların bir yandan turistik etkinliklere katılması mümkün hale gelmekte, diğer taraftan ise damgalanma süreçlerine maruz kalmamalarını sağlayabilmektedir. Bu noktada katılımcıların olumlu bir bağlam olarak işaret ettikleri bu husus, sosyokültürel dinamiklerin engelli bireylerin topluma katılımlarını normalleştiremedikleri gerçekliğiyle bir araya getirildiğinde ikircikli bir alana da işaret etmektedir. Nitekim katılımcıların fiziksel olarak ilgili ortamlarda olmaktansa damgalanmama faktörünü ön planda tutarak sanal gerçeklik gözlüğünün bu yönüne değinmeleri, dışlanma ile doğrudan ilişkili olarak değerlendirilmektedir.

4.3.2. Sanal Gerçeklik Gözlüğünün Zayıf Yönleri

Her ne kadar genel anlamda sanal gerçeklik gözlüklerinin olumlu yönlerine değinilse de katılımcılardan sanal gerçeklik gözlüğünün güçlendirilebilir yönleri de talep edilmiş bu çerçevede dokunma hissini ve seslerin arzu edilmesi ile gerçekçi olmaması şeklinde üç temel zayıf yön ortaya çıkarılmıştır.

4.3.2.1.. Dokunma Hissi

Katılımcılar(%32), sanal gerçeklik gözlüklerini beğendiklerini ifade etseler de fiziksel olarak orada bulunmanın verdiği hazzı tam olarak halen vermediğinin altını çizmiştir.

"Yıllar önce ziyarete gittiğim zaman çok kalabalıktı sanal gözlüğü ile tur gayet sakindi manevi havayı daha iyi hissettim fakat dokunma hissi olsaydı çok daha iyi olurdu." (Katılımcı 12, 39 Yaşında, Erkek)

"Müzeler sanal gerçeklik gözlüğü ile gezilebilir. Fakat deniz tatili için çok uygun olduğunu düşünmüyorum." (Katılımcı 7, 25 Yaşında, Kadın)

Bizzat orada olmanın vereceği çeşitli fiziksel göstergelerin sanal gerçeklik gözlükleriyle sunulamıyor olması, özellikle deniz kenarındaki bir tatilin vereceği hissi verememesine neden olmakta, böylece engelli bireylerin tam anlamıyla sanal gerçeklik gözlüklerini benimsemeleri noktası zayıflamaktadır.

4.3.2.2. Seslerin Olmaması

Katılımcıların %46'sı, sanal gerçeklik gözlüklerindeki bu etkinliğin ses ile desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede seslerin olmasının daha gerçekçi bir ortam oluşturabileceklerini belirtmiştir.

"Seslerin olması daha iyi olur bence." (Katılımcı 13, 44 Yaşında, Erkek)

"Arka planda bir ney sesi olsa hoşuma giderdi." (Katılımcı 15, 34 Yaşında, Erkek)

"Keşke gidip dua edebilsek, ney seslerini dinleyebilsek, güzel olurdu." (Katılımcı 9, 48 Yaşında, Erkek)

"Ney sesleri de olsa güzel olur." (Katılımcı 8, 25 Yaşında, Erkek)

"Sesli olması çok daha iyi olurdu bu denli gezmek çok güzel fakat arka planda tanıtım sesi olması daha iyi olurdu." (Katılımcı 24, 23 Yaşında, Erkek)

"Mevlana Müzesi'nde ki ney sesleri de eklenseydi çok güzel olurdu." (Katılımcı 3, 32 Yaşında, Erkek)

Öte yandan rehberlik hizmetleri de katılımcıların talep ettiği ve sanal gerçeklik gözlükleriyle sunulamayan bir noktayı teşkil etmektedir.

"Sanal gerçeklik gözlüğü ile gördüklerimi keşke biri de ses olarak anlatsaydı, aynı zamanda da öğrenmiş olurduk." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

"Rehberlik ve ney sesleri eklenebilir." (Katılımcı 26, 24 Yaşında, Kadın)

Buna göre; katılımcılar bu tür bir sanal turistik etkinlikte rehberlik hizmetinin de sunulmasının, süreci kendileri için daha avantajlı bir hale getirebileceğini belirtmiştir.

4.3.2.3. Gerçekçi Olmama

Bazı katılımcıların sanal gerçeklik gözlüğü deneyiminden hoşnut olmadığını da söylemek mümkündür.

"Hayır olmadı ilk defa deneyimledim, biraz yapmacık geldi bana." (Katılımcı 13, 44 Yaşında, Erkek)

"Mevlana müzesinde dua etmek için bir çok ülkeden gelenler var biz bulunduğumuz şehirden bile gidemiyoruz yerinde görmeyi tercih ederdim bana çok oyun gibi geldi." (Katılımcı 13, 44 Yaşında, Erkek)

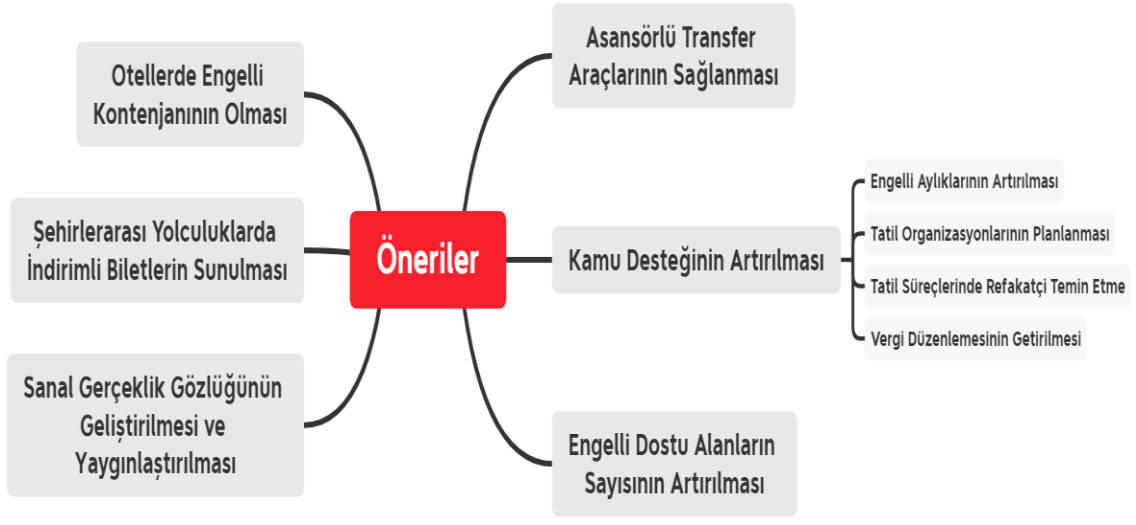
"Aslında ben daha önce görmüştüm oraya gitmek kadar gerçekçi olmasa da yine de hiç gidemeyenler için gayet güzel bir uygulama." (Katılımcı 17, 31 Yaşında, Kadın)

Sanal gerçeklik gözlüklerindeki görüntülerin tam anlamıyla gerçekçi olmadığını ifade eden katılımcılar, bu yönün güçlendirilebilir olduğunu belirterek yeterince haz almadıklarını açıklamıştır.

4.4. Öneriler

Araştırma sürecinde görüşülen katılımcılara, turistik etkinliklere katılımlarının nasıl artırılacağı ve bu çerçevede bir seçenek olarak sanal gerçeklik gözlüklerinde ne gibi özelliklerin güçlendirilebileceği sorulmuştur. Toplanan yanıtlar farklı önerilerin ortaya çıkmasını sağlamış ve tüm yanıtlar detaylandırılarak açıklanmıştır.

Şekil 5: Öneriler Temasının Alt Temaları

4.4.1. Asansörlü Transfer Araçlarının Sağlanması

Katılımcıların turistik etkinlikler için ulaşım sürecinde yaşadıkları çeşitli zorlukların olması, bu noktada da önerilerin olmasıyla sonuçlanmıştır.

"Mesela asansörlü transfer araçları olsa ve bu bazı firmalarda olsa ulaşım sorunu da biraz çözülmüş olabilir." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

Özellikle asansörlü transfer araçlarının olmasıyla etkinliklere katılma süreçlerinin kolaylaşabileceğini belirten katılımcılar, ulaşım sorununun en kritik noktalardan biri olduğunu belirtmiştir.

4.4.2. Kamu Desteğinin Artırılması

Engelli bireylerin tatile erişime en çok kamu beklentisinin olduğu gözlenmektedir. Engelli aylıklarının artırılması, refakatçi temin edilmesi ve tatil organizasyonları yapılması gibi çeşitli önerilerde bulunan katılımcılar, devlet desteğinin artmasıyla tatile erişimin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

4.4.3. Engelli Aylıklarının Artırılması

Diğer bir öneri bağlamı ise sosyoekonomik düzeyle yakından ilişkilidir. Buna göre; katılımcılar engelli aylıklarının artırılması ile bu tür etkinliklere katılabileceklerini belirtmiştir.

"Önce bize parasal destek olunsun ki bizde gezebilelim." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

"Engelli maaşları geçinebilecek düzeye gelip, sonrasında belki turistik faaliyetler düşünülebilir." (Katılımcı 5, 34 Yaşında, Erkek)

Özellikle otel fiyatlarının yüksek olması, pek çok engelli bireyin tatil fırsatlarına erişimin kısıtlayabilmektedir. Bu bağlamda engelli aylıklarındaki potansiyel refah payının, süreci kendileri için kolaylaştırabileceği düşünülmektedir.

4.4.4. Tatil Organizasyonlarının Planlanması

Engelli bireylerin tatil fırsatlarına erişim çeşitli zorluklarla karşılaşması ve bu sürecin ortadan kaldırılmasının da zaman alabilecek olması, hâlihazırdaki engelliler için bu çerçevede devlet desteğini gerekli kılmaktadır.

"Hiçbir şekilde turizm faaliyetine katılamayacak olanlar için devlet turizm desteği verebilir." (Katılımcı 3, 32 Yaşında, Erkek)

Katılımcıların da ifadeleri bu çerçevede şekillenmiş ve doğrudan engelli bireylere yönelik tatil fırsatlarının devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerekliliği açıklanmıştır.

4.4.5. Tatil Süreçlerinde Refakatçi Temin Etme

Katılımcılar, tatil sürecinde yanlarında bir refakatçinin olmasının zorunlu olduğunun altını çizirken kamunun bu noktada bir desteğinin olmasının süreci kolaylaştırabileceğini belirtmiştir.

"Devlet bize indirimli toplu taşıma imkanı veriyor, bir çok yere giriş ise ücretsiz, fakat refakatçi kısmını her zaman göz ardı ediyorlar. Engelli kimse tek başına bir yere gitmek istemez." (Katılımcı 13, 44 Yaşında, Erkek)

"Yanımızda rehber olduğu sürece her yere gidebiliriz, Gözleri görmeyen bir bireyin bile ona rehberlik eden bir köpeği olduğunda bile çok yol katediyorlar bu nedenle devlet desteği ile refakatçi olması tek temennim" (Katılımcı 25, 18 Yaşında, Kadın)

"Aslında sosyal hizmetlerin arada ailelerimiz dinlendirebileceği bir uygulaması olsa, ya da mesela bir günlük aktivitelerde bu kişiler bize refakat

etse hem onlara hem de ailelerimize çok yük olmayız." (Katılımcı 26, 24 Yaşında, Kadın)

Özel olarak refakatçi istihdamının söz konusu olduğu bu temada engelli bireyler, böylece ailelerinin de daha rahat bir tatil geçirebileceğini belirterek refakatçilere duydukları ihtiyacı açıklamıştır.

4.4.6. Vergi Düzenlemesinin Getirilmesi

Engellilerin sosyoekonomik durum nedeniyle vergi düzenlemesi talep etmesi, tatile yönelik ciddi talepleri olduğunun da önemli bir göstergesi niteliğindedir.

"Engelli bireylerin tatil ihtiyaçlarının karşılanması için vergiler de düzenlemeler yapılabilir." (Katılımcı 10, 48 Yaşında, Erkek)

"Bizden vergi parası almasınlar." (Katılımcı 16, 26 Yaşında, Erkek)

"Bir kere bizim için vergi indirimi olursa, devlet bizler için belki tatil fırsatlarını kolaylaştırırsa, bizler de katılabiliriz." (Katılımcı 17, 31 Yaşında, Kadın)

"Bizler için vergilerin kaldırılması olabilir." (Katılımcı 19, 50 Yaşında, Erkek)

"Engelli bireylerin tatil ihtiyaçlarının karşılanması için vergiler de düzenlemeler yapılabilir." (Katılımcı 9, 48 Yaşında, Erkek)

Özellikle maliyetli otellerde kalma fırsatına böylece erişilebilmesi, engelliler için önemli bir başlığı temsil etmektedir.

4.4.7. Engelli Dostu Alanların Sayısının Artırılması

Tatil beldelerinde engelli dostu alanların sayısının artırılması ise en kritik öneri başlıklarından birini şekillendirmektedir. Bu çerçevede rampaların ve engelli asansörlerinin sayısının artırılması, en çok talep edile

"Turizm bölgelerinde engelliler için daha rahat bi yol çizilebilir engelli rampaları daha sık kurulabilir." (Katılımcı 1, 28 Yaşında, Kadın)

"Engelli asansörleri çoğaltılabilir." (Katılımcı 1, 28 Yaşında, Kadın)

"Asansörlerin yaygın olması ve engelli rampalarının çoğaltılması gerekir diye düşünüyorum, tabi bir de devlet desteğinin artırılması..." (Katılımcı 13, 44 Yaşında, Erkek)

"Rampaların azlığı ve asansör olayının her yere uygulanamaması büyük eksik bence benim rampa ve engelli tuvaleti ya da engellilerin ihtiyaçlarının karşılanabileceği alanların artırılması taraftarıyım." (Katılımcı 15, 34 Yaşında, Erkek)

Engellilere uygun asansör ve rampaların yanı sıra tuvalet ve merdiven noktasında da çeşitli desteklere ihtiyaç duyduklarını belirten engelli bireyler, bu süreçlerle tatile erişimin bir nebze daha mümkün olabileceğini belirtmiştir.

4.4.8. Sanal Gerçeklik Gözlüğünün Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması

Pek çok engelli katılımcı, sanal gerçeklik gözlüğünden memnun kaldığını ifade ederken bu gözlüklerin geliştirilebilir yanlarının olduğunu ve ayrıca bu gözlüklerin yaygınlaştırılması gerektiğinin de altını çizmiştir.

"Sanal gerçeklik gözlüğünün ucu bucağının olduğunu düşünmüyorum, eyfel kulesi gibi ya da kız kulesi gibi yerleri de gitmeden rahatlıkla ziyaret edebilirsiniz, daha çok hayatımıza geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum." (Katılımcı 1, 28 Yaşında, Kadın)

"Aslında yurt dışı gezileri olsa mesela Norveç'in dağları gibi güzel olabilir." (Katılımcı 10, 48 Yaşında, Erkek)

"Ben gidilmesi zor ve pahalı yerlerde kullanılmasını tercih ederdim." (Katılımcı 15, 34 Yaşında, Erkek)

"Kabe'yi de görebiliriz." (Katılımcı 6, 30 Yaşında, Kadın)

"Eskiden hacdan gelen yakınlarımız Kabe'nin resimlerinin olduğu fotoğraf makinesi getirirdi ben ona benzettim bu cihazı Kabe'yi de izleyebilirim bir gün." (Katılımcı 29, 42 Yaşında, Erkek)

Katılımcılar, dünyanın farklı yerlerine ilişkin sunumların da söz konusu olabileceğini belirttikleri sanal gerçeklik gözlüklerinin, bu tür uygulamaların

yaygınlaştırılmasıyla tatil ihtiyaçlarının bir nebze azalabileceğini belirtmeleri, sürecin kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

"Keşke rehber eşliğinde gördüğümüz eserlerle ilgili bilgi de alabilseydik güzel olurdu." (Katılımcı 6, 30 Yaşında, Kadın)

"Yurt dışı müzeleri olabilir. Tabi Türkçe rehber eşliğinde." (Katılımcı 4, 36 Yaşında, Erkek)

"Sanal gerçeklik gözlüğünde rehberlik hizmeti olabilir belgesel tadında ziyaret yapılabilir." (Katılımcı 22, 55 Yaşında, Erkek)

"Ben yıllar önce Mevlana Müzesi'ne gittiğim için biliyorum fakat hiç gitmemiş kişileri düşünürsek eğer bir rehber anlatımı güzel olurdu izlerken." (Katılımcı 28, 39 Yaşında, Kadın)

Bunların yanı sıra sanal gerçeklik gözlükleriyle sunulan turistik yerlere ilişkin gösterimlerde rehberlik hizmetlerine de özellikle yer verilmiş, böylece daha gerçekçi ve anlamlı bir sürecin yaşanması gündeme getirilmiştir.

4.4.9. Şehirlerarası Yolculuklarda İndirimli Biletlerin Sunulması

Katılımcıların ekonomik anlamda yaşadıkları güçlükleri hafifletebilecek bir unsur olarak indirimli biletlere ihtiyaç duyduğu öğrenilmiştir.

"Mesela şehirlerarası otobüslerde de engelliler için bilet indirimi yâda o merdivenlerden çıkabilmek için bir kolaylık olmalıdır. Trenlerde indirim oluyor ama ona da gidebilmek için dolmuşa binmek gerek. Her türlü ulaşım ile ilgili sıkıntılar yaşanıyor." (Katılımcı 11, 42 Yaşında, Kadın)

Buna göre; katılımcıların engelli aylıklarının düşük olması, buna karşın otobüs ve uçak biletlerinin görece yüksek ücretli olması, bu noktada getirilebilecek indirimli biletlerle turistik etkinliklere katılma oranlarını artırabilir.

4.4.10. Otellerde Engelli Kontenjanının Olması

Otellerde engellilere özgü kontenjanların bulunması ise katılımcıların değindiği bir diğer husustur.

"Mesela otellerde engelliler için kontenjanlar oluşturulmalı." (Katılımcı 16, 26 Yaşında, Erkek)

"Otellerde engelli bireyler için ayrılan kontenjanlar arttırılabilir." (Katılımcı 18, 29 Yaşında, Erkek)

"Öncelikle maddi olarak turizm yerlerinin fiyatlarının uygun olması gerekmektedir. Fiyat uygun olduktan sonra da engelliler için gerekli uygulamaların yapılması gerekmektedir." (Katılımcı 4, 36 Yaşında, Erkek)

Katılımcılar, otellerde engellilere uygun birkaç odanın bulunmasının zorunlu olmasını, böylece engellilerin tatil fırsatlarına erişiminde daha etkin bir hizmetin sunulabileceğini belirttikleri görülmektedir. Bu durum, engelli erişimini artırabilecek bir potansiyele sahiptir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Engelli bireylere sanal gerçeklik gözlüğü ile Mevlana müzesi ziyareti sonrası; uzmanlarla birlikte hazırlanan sekiz araştırma sorusu ile daha önce yaşadıkları turizm deneyimleri, bu deneyimler sırasında karşılaştıkları sorunlar, bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin neler olduğu, sanal gerçeklik, sanal gerçekliğin müze turizmine katkılarının neler olabileceğine ilişkin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Araştırmaya Türkiye Sakatlar Derneği Konya Şubesi' ne gelen bedensel engelli bireyler katılmıştır.

Bedensel engelli bireylerin, erişilebilirliğe dair düşünceleri ve erişilebilir turizmden beklentilerinin neler olduğu düşünceleri belirtilmiştir. Akıncı ve Sönmez(2015)' in yaptığı çalışmada; engelli bireylerin kendi başlarına hareket edememeleri, gidebilecekleri uygun otel bulamamaları, turistik aktiviteler için ulaşımda yaşanan zorluklar ifade edilmektedir. Bizim çalışmamızın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bunlara ek olarak; çevre düzenlemesi, otel odalarının düzenlenmesi, ekonomik zorlukların giderilmesi, ailelerinin tek başlarına dışarı çıkmasına izin vermemeleri gerekmektedir. ENAT (European Network For Accessible Tourism-Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) erişilebilir turizmde etkin olduğu bilinmektedir. ENAT'ın fiziki koşulların erişilebilirliğine yönelik hazırladıkları raporun Mevlana Müzesine erişimi kolaylaştırabileceği düşünülmektedir.

Bedensel engelli bireylerin tatil deneyimleri ve tatil deneyimlerinde yaşadığı erişilebilirliğe ilişkin düşünceleri belirtilmiştir. Araştırmamızda bedensel engelli bireylerin ulaşımda yaşadığı güçlükler, sosyoekonomik durumunun düşük olması, refakatçiye gereksinim duyma, tatilde yaşayacakları zorluklar sebebiyle turizm aktivitelerinden uzak durduklarını belirtmişlerdir. Anıl ve Şahin (2017), Göreme Müzesi' nin erişilebilirliği ile ilgili yaptıkları çalışmada; müzenin giriş çıkış alanlarının yeniden düzenlenmesi, tuvaletlerin bir tane olduğu ve bunun da bakımsız olduğunu, engelli rampalarının geniş olmadığı ve eğimlerinin fazla olduğu, merdiven zeminlerinin uygun olmadığı ve bu konularla ilgili düzenlemelerin yapılması gerektiğini bildirmişlerdir. Çalışma bulguları, bizim çalışmamızda bedensel engelli bireylerin yaşadığı zorluklara benzerlik göstermektedir. Müze turizmi faaliyetleri genellikle sağlıklı kişiler için tasarlandığından, bedensel engelli bireylerin erişimi zor olmaktadır. Oysaki, turizm faaliyetleri herkes için

eşit ve erişilebilir olması gerekmektedir. Araştırmamızda, bedensel engelli bireylerin tatil deneyimlerinde yaşadığı zorluklar yanında; sivil toplum örgütlerinin düzenlediği aktiviteler ve bedensel engel ile kullanılan araçların turizmi kolaylaştıran faktörler olduğu bildirilmiştir. Bedensel engelli bireyler için turizm faaliyetlerine ulaşımı sağlayabilmek için daha çok kendi araçlarını tercih etseler bile, ülkemizde yaygınlaşan ve engellilere daha uygun olan hızlı trenler de erişebilirlik açısından bir alternatif oluşturmaktadır.

Bu çalışmada bedensel engelli bireylere erişebilirliği kolaylaştırabilmek için sanal gerçeklik gözlüğü deneyimlettirilmiştir. Bu deneyim bedensel engelli bireylere, refakatçisiz aktivite yapabilmeyi, damgalamayı engellediği ve erişebilirliği arttırmayı sağlamıştır. Tussyadiah ve arkadaşları (2018); sanal gerçekliğin eğlence, sosyal etkileşim, ulaşılabilirlik, motive edici ve ilgi çekici olduğunu ifade etmiştir. Erdem (2022)' in yaptığı çalışmada Konya ilinin bir akıllı şehir olmasına rağmen, akıllı destinasyon olmadığı sanal gerçeklik kullanmadığını bildirmiştir. Kabadayı(2020); otellerde sanal gerçeklik uygulamasının otel imajını arttırdığı, otellerin pazarlanabilmesinin kolay olmasını ve engelli bireylerin ulaşılabilirlik açısından oteli değerlendirebildiği etkin yöntemlerden biri olduğunu bildirmiştir. Bedensel engeli bulunan bireylerin sanal gerçeklik uygulamaları ile katılmak istedikleri turizm faaliyetlerine (ulaşım, konaklama, eğlence gibi) daha kolay katılabildiği ifade edilmiştir (Kulakoğlu Dilek ve İstanbullu Dinçer, 2020:5). Bu çalışmaların bulguları bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Araştırmaya katılan bedensel engelli bireylerin sanal gerçeklik gözlüğü ile özgürleşebildiği, Mevlana müze ziyaretine kolaylıkla ulaşabildiklerini bildirmelerine rağmen, sanal gerçeklikte dokunma hissinin ve ney seslerinin olmamasından dolayı gerçekçi olmadığı bulunmuştur.

Bedensel engelli bireylerin turizm aktivitelerinde erişebilirliğin sağlanması için önerileri sorulmuştur. Engelli bireyler şehir içi ve dışında ulaşımı kolaylaştırabilmek için asansörlü transfer araçlarının sağlanması, kamu desteğinin artırılması, engelli dostu alanlarının artırılması, konaklama merkezlerinde engelli kontenjanlarının artırılması, sanal gerçekliğin daha fazla müze ve ören yerlerinde kullanımının artırılmasını önermektedir. Akın (2018) yaptığı çalışmada; konaklama odalarının bedensel engelli bireylerin rahat edebileceği genişlikte olmasını, oda zeminin kalın ve yumuşak halı ile döşenmiş olmasını, odadaki tuvaletlerin engellilere uygun yapılmasını, oda banyolarının engellilere uygun şekilde küvet ya da duş düzenlemesi, otel resepsiyonlarında tekerlekli

sandalye erişimine yönelik tasarlanması, otellerin önbürolarında alarm sistemi ve telefon bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Karacaoğlu (2012); otopark, lobi, asansör, önbüro gibi bölümlerin engelli bireylere göre tasarlandığı, ancak sauna/hamam, genel tuvaletler, havuz, plaj, güneşlenme alanları ve eğlence merkezlerinin kullanılabilmesine yönelik düzenlemelerin olmadığını saptanmıştır. Aynı çalışmada bedensel engelli turistlerin; havuza girmek istediklerini ancak havuz asansörü olmadığından dolayı çok zorlandıklarını, tekerlekli sandalye ile plaja giremedikleri için kum alandan başlayarak, denize kadar uzanan tahta yollara ihtiyaç duyduklarını, restoranlarda büfeye yakın masaların bedensel engelliler için ayrılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırma bulguları bizim bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Engelli bireyler ile ilgili alınacak her kararda ve yapılacak her faaliyette onları temsil eden sivil toplum örgütleri karar verme mekanizmasının merkezinde yer almalıdır. Engelli bireylerin turizm faaliyetlerinden yararlanabilmesi için engelli bireyler ile ilgili yasaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, daha fazla engelli bireyin turizm aktivitelerine katılacağı düşünülmektedir.

Son yıllarda teknolojik yenilikler insan hayatında çok önemli bir hale gelmektedir. İnternetin varlığı ise istenilen her zamanda bilgiye ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Sanal gerçeklik, internet aracılığıyla geliştirildiğinden, sanal gerçekliği kullanarak insanların eğlenceli zaman geçirmelerine sebep olmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojisi; turizm, pazarlama, tıp, eğitim, eğlence, ulaşım, mimari, askeri, yiyecek-içecek, tamir, dekor, sinema gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bu araştırmanın amacını; engelli bireylerin erişilebilir turizm karşısında karşılaştıkları sorunları belirlemek, bu sorunlara yönelik onların düşüncelerine yer vererek çözüm önerileri üretebilmek, engelli bireylerin turizm açısından erişebilirliği engellerle diğer insanlara farkındalık yaratmak, engelli bireylerin turizme katılmasına öncülük ederek ülke ekonomisine katkı sağlamak oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik bedensel engelli bireylere görüşme tekniği ile sorular sorulmuştur. Tema analizinde dört ana tema oluşturulmuştur. Bu temalara göre; erişebilirliğin anlamı, turizm faaliyetlerinde yaşadıkları zorluklar, çözüm önerilerinin neler olabileceği ve sanal gerçekliğin kullanımı belirtilmiştir.

Engelli bireylere özgü müzelerin iç ve dış mekan tasarımları değiştirilmelidir. Müzeler, engellilere yönelik duyarlılığı geliştirmek ve erişilebilirliği arttırmak için yerel yönetimler, belediyeler, özel kurumların işbirliğinde çeşitli projeler geliştirmelidir. Sanal

gerçeklik yazılımlarının arttırılması, diğer müze, ören yerleri ya da başka turistik faaliyetlerin de zamansız ve mekânsız olması sağlanabilmelidir. Bu araştırma, erişebilirlik için yapılacak nitel araştırmalara bir kaynak olacağı düşünülmektedir. Engelli bireylerin turizm aktivitelerine katılabilmesi için oluşan problemlerin çözülmesine yönelik yeni projelerin oluşturulacağı düşünülmektedir. Özellikle engelli bireylere hizmet sunan turizm işletmeleri, sosyal medya ve diğer etkileşimlilik arz eden platformları takip etmeli ve kullanmalıdır. Turizm işletmeleri, yaşanan teknolojik gelişmeleri takip ederek erişilebilir turizm sektörüne uyumlu olan teknolojileri bünyelerine entegre etmelidirler. Bilginin son derece önem kazandığı bu dönemde tüm turizm işletmeleri, personellerini erişilebilir turizme yönelik eğitime tabii tutmalıdır.

Sanal gerçeklik teknolojilerinin artması ile erişilebilir turizm sektöründe yer alan turizm araçları, dijital imkânları kullanarak hizmet seçeneklerini en yüksek seviyede tutmalıdır.

Konaklama işletmeleri, erişebilirlik ile birlikte hızla değişen ve yeni ortaya çıkan turist profillerine göre hizmetler sunmalıdır. Özellikle özel gereksinimli bireylere hizmet sunan turizm işletmeleri teknolojik gelişmeleri takip ederek özel gereksinimli bireylere uyum sağlayan teknolojilerden geri kalmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdullah B. J. J. ve Ng K. H. (2006). "The Sky Is Falling.", Biomed Imaging Intervention Journal, 2(29), 1-3.
- Ajmeri D. S. R.(2012) "Medical Tourism - A Healthier Future For India", Arth Prabhand: A Journal Of Economics And Management, 1(5), 11-18.
- Akça, S. (2020). Teknoloji ve Bilgi Çağında Müzeler: Genel Bakış, Türk Kütüphaneciliği, 34 (2), 263-274.
- Akıncı, Z., & Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.
- Akıncı, Z., & Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.
- Aktel, M.; Erten, Ş. (2017). Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme . Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (1) , 165-177 . Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/52992/702066>
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (Vol. 7. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Anıl, E. V. C. İ., & ŞAHİN, C. K. (2013). Bedensel engelli bireylerin erişilebilir turizmi değerlendirmesi üzerine bir araştırma. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 681-689.
- Annette, B, de Arellano R.(2007). Patients without borders: the emergence of medical tourism. *International Journal of Health Services*, 37(1):193-198.
- Arat, T. (2017). "Kültür turizmi bağlamında Konya". *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, 367-385.
- Aydın Z.D.(2006). "Toplum ve Birey İçin Sağlıklı Yaşlanma: Yaşam Biçimi Rolü", S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 13, 4.
- Aydın, E., & Sarı, Ş. 2015-2021 Yılları Arasında Uluslararası Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Turizm Araştırmaları Alternatif Yaklaşımlar*.
- Baş, M. (2012). Duygusal Emek- Müşteri Memnuniyeti İlişkisi: Engelli Turizm Pazarında Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Muğla. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=f9516pTILzHKSDoh5ZYhkw&no=L6KjygasbMOoJRtBmPJg>
- Bakırcı, N. (2007). "Konya Mevlana Dergahı". *ĞSTEM (Ğslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi) Dergisi*, 5(10), 193-204.
- Behramoğlu, B. (2007). Herkese Engelsiz Tatil, TÜRSAB Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 280: (s:40-42).
- Blichfeldt, B. & Nicolaisen, J. (2011). Disabled Travel: Not Easy, But Doable", *Current Issues in Tourism*, 14(1), 79–102.
- Boyraz, B. (2019). Avrupa Müzelerinde Kullanılan Güncel Sergileme Teknolojileri Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (8), 532-562.

- Boz, M. (2004). Turizmin gelişmesinde alternatif turizm pazarlamasının önemi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bozça, R., Kıraç, F. Ç., & Kıraç, R. (2017). Sağlık turizmi SWOT analizi: Erzincan. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 157-163.
- Bölüktaş, R. P. (2020). Türkiye'nin yaşlı sağlığı turizmi için fırsatları. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 1-15.
- Buckley, R. (2023). Turizm ve ruh sağlığı: Temeller, çerçeveler ve gelecekler. *Seyahat Araştırmaları Dergisi*, 62 (1), 3-20.
- Can, M.D.(2008). Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Çeşitliliği Kapsamında Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri: Mersin- Tarsus Örneği, Uzmanlık Tezi, Ankara, 26.
- Cavlak, N., & Cavlak, H. (2019). Avrupa Erişilebilir Turizm Politikası ve Türkiye. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 29-41. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/670677> .
- Chang, L.; Beise-Zee, R.(2013) Tüketicinin sağlıklı olma algısı ve sağlığı teşvik eden turistik yerlerin değerlendirilmesi. *Tur. Rev.*, 68 , 34-47. <https://doi.org/10.1108/16605371311310066>
- Cook P. S.(2008). "What is Health and Medical Tourism?", Humanities Research Program, Queensland University of Technology 1-13.
- Çağdaş Müzecilik, 2023. <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/4655%2Cmakale.pdf>. Erişim tarihi:10.06.2023.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişebilirlikleri. *AÜHFD*, 61 (2): 541-598 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624016>
- Çetin, K. (2022). Görme Engelli Bireyler ve Erişilebilir Turizm . *International Journal of Contemporary Tourism Research* , 6 (1) , 69-87 . DOI: 10.30625/ijctr.1087206 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2307186> .
- Çetin, K. (2022). Görme engelli bireyler ve turizm faaliyetlerinde erişilebilir düzenlemeler. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 6(1), 69-87. <http://doi.org/10.30625/ijctr.1087206>
- Çizel, B., Sönmez N. ve Akıncı, Z. (2012). Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi için Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Yiğitler Grup Reklam.
- Çizel, B., Sönmez, N. ve Akıncı, Z. (2012), Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma, Engelsiz Antalya – Engelsiz Turizm Projesi Çerçevesinde Gerçekleştirilen Araştırma Raporu, Akdeniz Üniversitesi Proje Geliştirme Uygulama ve Araştırma Merkezi, Proje No: TR61/10/KAMU/01-68, Ankara
- Dalan, C., & Arıkan Saltık, I. (2021). Paydaşların Bakış Açısıyla Muğla İli Sağlık Turizmi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1451-1473. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.775>.
- Derse, B., & Nazlı, K. A. Y. A. (2023). Sağlık Turizminde Yaşlı Bakımının Yeri. *Journal Of Academic Perspective On Social Studies*, (1), 1-12.
- Diker, O., & Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 111-125.
- Ekiz, M., Yerlikaya, M., Kaya, S. E. (2018). Görsel Kültür Eğitimi Bağlamında Yeni Müze Algısı ve Sergileme Farklılıkları, 6-8 September 2018, Amasya, 773-778.

- Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (2008) : Madde 1).<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm#:~:text=%C4%B0stismara%20Maruz%20Kalmama-1.,ve%20di%C4%9Fer%20t%C3%BCm%20tedbirleri%20al%C4%B1r>.
- Engelliler Hakkında Kanun (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf>
- Erbay, N. Ö. (2017). Müzeler ve engelli ziyaretçilere yönelik eğitim projeleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(214), 345-358.
- Ercan, F. (2019). Görme Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Deneyimlerini Kolaylaştırıcı Teknolojilerin İncelenmesi. In *SETSCI Conference Proceedings, Samsun*.
- Ercan, F. (2019). Görme engelli bireylerin erişilebilir turizm deneyimlerini kolaylaştırıcı teknolojilerin incelenmesi. In *4th International Symposium on Innovative Approaches in Social, Human and Administrative Sciences, November* (pp. 22-24). Erişim adresi :[http://www.set-science.com/manage/uploads/ISASWINTER-2019\(SHS\)_0086/SETSCI_ISASWINTER-2019\(SHS\)_0086_0022.pdf](http://www.set-science.com/manage/uploads/ISASWINTER-2019(SHS)_0086/SETSCI_ISASWINTER-2019(SHS)_0086_0022.pdf)
- Erdem, A. (2022). Akıllı Şehirler Gerçekten Akıllı Turizm Destinasyonları Mı?. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 5-26.
- Erkaya, B. (2021). Erişilebilir turizm bağlamında konaklama işletmelerinde engelli bireylere sunulan hizmetlerin önem-performans analizi ile değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya. Erişim adresi: <http://acikerisim.akdeniz.edu.tr/bitstream/handle/123456789/6389/T07029.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ersay Yüksel, A. (2021). Osmanlı Müzeciliğinin İşleyişine Bir Örnek: Müze-i Hümayûn Kurşun Mühür Kataloğu, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20 (1), 212-238.
- Evcı, A. (2016). "Göreme Açık Hava Müzesi'nin Erişilebilir Turizm Açısından İrdelenmesi" Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 157s, Isparta.
- Evrensel tasarım ilkeleri link: <https://makoa.org/accessible-design.htm>
- Gencer, M. (2019). *Engellilik durumu ve engellilere yönelik toplumsal algı: Kütahya örneği*. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. Tez No: 621970. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YImXp0b2Q3zoe4uHbc_5Q&no=v4LrS7EfULhyak5ZYgohJg
- Gençay, C.(2007). Sağlık Turizmi. İçinde M. Bulu ve İ.H. Eraslan (Editörler). *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü* (ss.172-180) Kazancı Hukuk Yayımevi, İstanbul.
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gill H. ve Singh N.(2011). "Exploring The Factors That Affect The Choice Of Destination For Medical Tourism", *Journal Of Service Science And Management*, 4(3), 315-324
- Global Wellness Institute (2017). Europe Ranks No. 1 for Wellness Tourism Trips: Generates 203 Million Annually.
- Gonzales A., Brenzel L. ve Sancho J.(2001). "Health Tourism And Related Services: Caribbean Development And International Trade", Final Report.
- Güleç, S., & Alkış, S. (2003). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin iletişimsel boyutu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 63-78.
- Günel B.(2009). "An Alternative Way Of Tourism: Health Tourism In Turkey", Master Tezi, University Of Amsterdam, Faculty Of Economy And Business Business Studies, Amsterdam

- Güneş, E., Pekerşen, Y., Alagöz, G. Ü. R. K. A. N., & Sivrikaya, K. K. (2019). Müze Ziyaretçilerinin Hizmet Kalitesine Yönelik Algılamaları: Mevlana Müzesi Örneği. *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 11(21), 591-612.
- Gürkan, A. S., & Keskin, C. (2023). Yerel Yönetimlerin Perspektifinden Geriatri Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Akyazı Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(2), 607-618.
- Güzel, T., Sucaklı, G. (2020). Müze turizminde artırılmış gerçeklik teknolojisi uygulamaları; Dünya ve Türkiye örnekleri, *Journal of Tourism Research Institute*, 1 (2), 71-82.
- Harmanda, Y., Ateşoğulları, S. (2014). Değişen ve Gelişen Türkiye Müzeleri (2. Baskı), Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Health tourism. (2020). <http://www.turkey-healthtourism.com>
- Herreman, Y. (1998). Museums and Tourism: Culture and Consumption. *Museum International*, (50)3, 4-12.
- Hughes, H. L. (2002). Culture and Tourism: A Framework for Further Analysis. *Managing Leisure*, 7(3), 164-175.
- ICOM (2004). *Running a Museum: A Practical Handbook*. Paris: International Council of Museums.
- ICOM, 2022. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> erişim tarihi:10.06.2023.
- Jolliffe, L. & Smith, R. (2001). Heritage, tourism and museums: The case of the North Atlantic Islands of skye, Scotland and Prince Edward Island, Canada. *International Journal of Heritage Studies*, 7(2), 149-172.
- Kabadayı, M. (2020). Otel işletmelerinde sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamaları. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(3), 464-479.
- Kahraman-Güloğlu, F. (2022). Engellilik hakkında kavramsal karmaşanın nedenleri ve Türkiye'deki durum. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(1), 291-315. DOI: 10.33417/tsh.989123
- Karabıyık, A. (2007). Çağdaş Sanat Müzeciliği Kapsamında Türkiye'deki Müzecilik Hareketlerine Bir Bakış. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anabilim Dalı, Erzurum.
- Karacaoğlu, S. (2012). Bedensel engellilerin konaklama işletmelerinden beklentilerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Eskişehir örneği (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Eskişehir).
- Karasu Ç.(2008) "Antiaging Hakkında Herşey", *Hastane ve Yaşam Dergisi*, 22,(40).
- Kaygısız, Ü.; Bulgan, G. (2015). İnsan hakları çerçevesinde engellilerin seyahat hakkı ve avrupa birliği'ndeki yasal düzenlemeler. *Akademik Bakış Dergisi Sayı: 49 Mayıs – Haziran 2015 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/383007> .
- Kazak, M., & Kazak, G. (2023). Sağlık Turizmi Alanında Yapılan Çalışmalarının Vosviewer İle Bibliyometrik Analizi. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, (1), 34-45.
- Kervankıran, İ. (2014). Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (11), 345-369.
- Kervankıran, İ. & Eryılmaz, A. G. (2017). İnanç turizmine yönelik ziyaretçi algılarının demografik farklılıklar açısından incelenmesi: Konya Mevlana Müzesi örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 59, 276-296

- Korkmaz, H., Savaşçı, U. & Aydın, B. (2019). Müze tanıtım faaliyetleri ve ziyaretçi deneyiminin değerlendirilmesi: Troya müzesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4), 3156-3173.
- Köroğlu, Ö., Dumanlı, Ş., Şalk S., İnanır, İ., Gürsoy, H., Bahar, A.K. & Özgöller, G. (2017). “Müzelere yönelik olumsuz kullanıcı güdümlü içerik çözümü: Tripadvisor.com örneği”. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(3), 29-48.
- Kulakoğlu Dilek, N., & İstanbullu Dinçer, F. Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Engelli Bireylerin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımında Destekleyici Rolü. *www. cudesjournal. com info@ cudesjournal. com*, 3(1), 1-9.
- Laesser, C. (2011). Sağlık seyahati motivasyonu ve faaliyetleri: Olgun bir pazardan içgörüler: İsviçre. *Tur. Rev.* , 66 , 83–89.
- Lee, S.W.; Xue, K.(2020). A model of destination loyalty: Integrating destination image and sustainable tourism. *Asia Pacific J. Tour. Res.*, 25, 393–408.
- Lock, S. (2018). Museums-statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/1509/museums/> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).
- Mace, R., L., Hardie, G., J., Place, J., P., (1991). *Accessible Environments: Toward Universal Design. Design Intervention: Toward a More Humane Architecture*, Von Nostrand Reinhold, New York.
- Mamatoğlu, N., Kaya, O. (2018). Engellilik Tarihinde Erişilebilirlik: İlkeler ve Yöntemler - *Türkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*,3(1):53-64 Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Orhan-Kaya-9/publication/356646397_Engellilik_Tarihinde_Erisilebilirlik_Ilkeler_ve_Yontemler/links/61a6a2c6743d9629db2900bc/Engellilik-Tarihinde-Erisilebilirlik-Ilkeler-ve-Yontemler.pdf
- Mevlana (2023). Mevlana Müzesi (Erişim: 10/07/2023), <http://www.mevlana.gov.tr/TR,78226/mevlana-muzesi.html>.
- Mueller H. ve Kaufmann E. L.(2001). "Wellness Tourism: Market Analysis Of A Special Health Tourism Segment And Implications For The Hotel Industry.", *Journal Of Vacation Marketing*, 7(1), 5-17.
- Mülayim, A. ve Özşahin, B. (2010), “Bedensel Engellilerin Konaklama Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme”, *Öz-Veri Dergisi*, 7(2), s. 1663-1684.
- Müzeler, 2023. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/genel-mudurlugumuze-bagli-muzeler-ve-orenyerleri.html> erişim tarihi:10.06.2023
- Önder, M. (1989). Atatürk ve Müzeler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6 (16), 63-74.
- Özgören, F. (2007). Boş Zaman Pazarlaması ve Müzecilikte Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, İstanbul.
- Öztürk, Y. E., & Özcan, M. (2022). Türkiye İçin Uluslararası Sağlık Turizmi Talebinin Kantitatif Çerçeve Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(33), 1-13.
- Özünel, E.Ö. (2011). Kültür Turizminde “Yöresel” Ve “Otantik” Olanı Sorgulamak Ve Tüketilmiş Mekânları Yeniden Üretmek Üzerine. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4. S:255-262.
- Ponte, J.; Couto, G.; Pimentel, P.; Sousa, Á.; Oliveira, A.(2021). Tourism planning in the Azores and feedback from visitors. *Tour. Manag. Stud.*, 17, 7–15.

- Poria, Y., Reichel, A. ve Brandt, Y., (2010), "The Flight Experiences of People with Disabilities: An Exploratory Study", *Journal of Travel Research*, 49(2): 216–227.
- Reddy S. G., York V. K. ve Brannon L. A.(2010). "Travel For Treatment: Students' Perspective On Medical Tourism.", *International Journal Of Tourism Research*, 12(5), 510-522.
- Ross, K. (2001). "Health Tourism: An Overview", *HSMIAI Marketing Review*
- Sanal Müze Turu, 2023. <https://sanalmuze.gov.tr/> erişim tarihi:10.06.2023.
- Shaws, G. ve Coles, T., (2004), "Disability, Holiday Making and the Tourism Industry in the UK: A Preliminary Survey", *Tourism Management*, Cilt 25, Sayı 3, s. 397-403.
- Sultana, N., Turkina, E., & Cohendet, P. (2023). Innovation Environment for Sustainable Medical Tourism in a Country. In *Handbook of Research on Sustainable Tourism and Hotel Operations in Global Hypercompetition* (pp. 137-162). IGI Global.
- Şat, N., Göver, T. (2017). *Engelliler İçin Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi, Yıl 10, Sayı 1, Haziran 2017, ss. 521-542 doi: <http://dx.doi.org/10.17218/hititsosbil.287902>*
- World Tourism Organization, *Tourism 2022 Vision*. (2022). http://www.worldtourism.org/market_research/facts/market_trends.htm (Erişim tarihi: 14.07.2022)
- Tawil R. F.(2011). "Classifying The Hotel Spa Tourist: A Multidimensional Qualitative Approach", *International Journal Of Humanities And Social Science* , 1(20), 155- 169.
- TC. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni*. (2022). Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf.
- TC. Anayasası (1982). Madde 23-Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti. <https://www.yasalar.org/anayasa/madde-23/>.
- Timur, B., & Oğuz, Y. E. (2019). Eskişehir Erişilebilir Turizme Uygun Mu?. *Journal Of Recreation And Tourism Research*, 6(4), 360-371. Doi: 10.31771/Jtr.2019.38.
- Tiyek, R.; Eryiğit, B. H.; Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu Ve Tse Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma . *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 225-261. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iibfdkastamonu/issue/29623/318088>
- Toker, B. ve Kaçmaz, Y. Y. (2015), "Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), s. 235-257
- Tonkuş, İ.(2023).Sağlık Turizmi Tarihçesi. <http://www.satirk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2023)
- Tozlu, E. , Mercan, Ş. O. & Atay, L. (2012). Çanakkale'nin Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Ve Planlanmasına Yönelik Bir Çalışma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 4 (1) , 1-16 . Erişim Adresi: <http://aksarayibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/22552/240992>.
- Tussyadiah, L. P., Wang, D., Jung, T. H. ve Tom Dieck, M. C. (2018). Virtual reality, presence, and attitude change: Empirical evidence from tourism, *Tourism Management*, 66, 140-154.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı*.(2017). *Sağlık Turizmi ve Küresel Rekabet Edilebilirlik*. Ankara, 7- 10.
- Uygun, E. (2010) "Fiziksel Engelli Ailelere sahip Bireylerin Tatil Kararlarına Fiziksel Engelli Fertlerin Etkisi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Ünal Ankaya, F. & Gülgün Aslan, B. (2020). Engelli Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi; Dünya ve Türkiye Örnekleri . Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 3 (2), 52-57 . Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ucbad/issue/54366/738995>.
- Üngör, İ. (2019). *Türkiye’de engellilik algısına sosyolojik bir bakış*. Marmara Üniversitesi, İstanbul. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/openview/f0254969c8b9b93f13f4022bd7eabfe9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=44156>
- Ünüvar, Ş. Sarı Yıldırım, Ş. (Ed.). (2021). *Erişilebilir turizm -Postmodern Bir Sentez*. Ankara: Nobel yayınevi.
- WHO, (2023). Uluslararası Engellilik, Engellilik ve Engellilik Sınıflandırması: Mayıs 1976 tarihli Yirmi Dokuzuncu Dünya Sağlık Meclisi'nin WHA29.35 kararına uygun olarak yayınlanan, hastalığın sonuçlarına ilişkin bir sınıflandırma kılavuzu. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/41003>
- World Health Organization (WHO) (2011), World Report On Disability.(Erişim tarihi: 20.03.2023)
- World Health Organization(WHO). *Disability and health; World report on disability*; WHO: Geneva, Switzerland, 2011; Available <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70670/WHONMHVIP11.01eng.pdf;jsessionid=2D8929CFD48138CC426E046401D842F5?sequence=1> erişim tarihi:13.06.2023
- World Tourism Organization. A United Nations Specialized Agency (2019). *Accessible Tourism*. Available online: <https://www.unwto.org/accessibility> erişim tarihi:13.06.2023.
- Yazıcı, B. B. & Keypour, H. (2017). “Konya Mevlana Müzesi matematiksel modellemesi ve sonuçların değerlendirilmesi”. Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, 2-3-4 Kasım, (s.309-318)
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Z., Yıldız, S. & Bozyer, S. (2018). İşitme engelli turizmi (sessiz turizm): dünya ve türkiye potansiyeline yönelik bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* , 9 (20) , 103-117 . DOI: 10.21076/vizyoner.339776 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/431390> .
- Yılmaz, S., Sarıaydın, İ., & Sönal, T. (2020). İngiltere Özelinde Türkiye’nin Sağlık Turizmi Fırsatları. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 74-85.
- Yılmaz, E. M. & Ulusoy, M. (2018). “Konya ilinde kültür turizmi: Ğnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi karĞılaĞtırmalı analizi”. *Sosyal ve BeĞeri Bilimler Dergisi*, 10(2), 42-52.
- Yılmazdoğan, O. C. and Temizkan, S. P. (2014), “Otel İnternet Sitelerinde Engelli Bireylerin İhtiyaçlarına Yönelik Bilgilerin Varlığı Üzerine Bir Araştırma”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 159-172.
- Yirik, Ş. (2014). Sağlık Turizmi Üzerine Antalya Destinasyonunda Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yörük, Ü. K. (2003) “*Turizm Yapılarının Tasarımında Özürlü Etmenin İrdelenmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. Erişim adresi: <http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/11107>
- Yücel, E. (1999). *Türkiye’de Müzecilik*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Zeyrek Çepehan, İ. & Güller, E. (2020). Evrensel tasarım kapsamında herkes için erişilebilir tasarım . *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi , Erişilebilirlik Özel Sayısı Cilt 2 , 383-410* .
DOI: 10.21560/spcd.vi.818236 Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1370351> .

EKLER**Ek 1: ETİK KURUL ONAYI**

Ek 2: KURUM İZİN ONAYI

Ek 3: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sayın katılımcı,

Sizi, Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Etik Komisyonu'ndan 06.03.2023/ 153 sayı ile izin alınan ve Dr. Öğretim Üyesi Şeyda SARI YILDIRIM tarafından yürütülen “Bedensel Engelli Bireylerin Sanal Gerçeklik Gözlüğü İle Müze Seyahati Deneyimi: Mevlana Müzesi Örneği“ başlıklı araştırmaya katılmaya davet ediyorum. Bu araştırmanın amacı; engelli bireylerin sanal gerçeklik gözlüğü uygulaması ile Mevlana Müzesi seyahati deneyimlerinin, bireylerde farkındalık olması açısından erişilebilir kavramının engelliler için ne anlama geldiği, turizm faaliyetlerine nasıl katkıda bulunacaklarıdır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılıma kararı verdikten sonra araştırmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Bu katılımınız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecek ve size de herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya emrullah.aydin42@gmail.com e-posta adresi ve 05449084014 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz. Katılımınızla araştırmamıza yaptığınız destek için teşekkür ederim. Katılımınızla araştırmamıza yaptığınız destek için teşekkür ederim.

Gönüllü Adı Soyadı:

İmza:

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1.Sosyo-demografik özellikler (bireyin yaşı , cinsiyeti, medeni durumu, mesleği , çalışıp çalışmadığı, ekonomik durum algısı).

2. Daha önce turizm deneyimleriniz oldu mu ? Son 5 senede katıldığınız turizm aktiviteleriniz nelerdir ?

3.Erişebilir turizm denilince ne anlıyorsunuz, erişebilir turizmden beklentileriniz nelerdir?

4.Bedensel engelli bireyler için turizmde ne tür engeller vardır, siz en çok hangi engeller ile karşılaştınız ?

5.Engelli bireylerin turizm endüstrisine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

6.Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmasının teşvik edilmesine yönelik hangi uygulamalar olabilir?,

7.Sanal gerçeklik gözlüğü ile daha önce bir aktiviteniz olmuş muydu?

8.Deneyimlemiş olduğunuz sanal gerçeklik gözlüğü ile Mevlana müzesi seyahatinin size katkıları nelerdir?

9. Sanal gerçeklik gözlüğünün Mevlana müzesinde farklı bir şekilde kullanılmasına yönelik önerileriniz nelerdir?

10.Sizce sanal gerçeklik gözlüğü hangi seyahatler planlanabilir?